

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΟΛΕΩΝ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Βιβλιογραφία:

Dalton, R.J. 1998: «Το περιβαλλοντικό κίνημα στη Δυτική Ευρώπη», στο Σταυρακάκης, Γ. (επ.), *Φύση, κοινωνία και πολιτική*, Νήσος, Αθήνα, σσ. 343-382

Lefebvre, H. 2006. *Μαρξισμός και πόλη*. Οδυσσέας, Αθήνα, σσ. 9-25

Savage, M. / Warde, A. 2005. *Αστική κοινωνιολογία, καπιταλισμός και νεωτερικότητα*, Ψημμένος Ι. (Επιμ.), Παπαζήση, Αθήνα, σσ. 125-133

Γεωργιάδου, Β. 2002: «Κοινωνία του Ρίσκου και Πολιτική», στο Ευθυμιόπουλος, Η. & Μοδινός, Μ., *Παγκοσμιοποίηση και Περιβάλλον*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σσ. 163-168, 172-176

Γεωργίου, Γ. 2009. «Ο G. Simmel και η Σχολή του Σικάγου: Σχέσεις και Επιδράσεις», στο: Ν. Τάτσης/Μ. Θανοπούλου (Επιμ.), *Η κοινωνιολογία της Σχολής του Σικάγου: Οι απαρχές μιας ερευνητικής παράδοσης*. Παπαζήση, Αθήνα, σσ. 83-98

Ευθυμιόπουλος, Η. 2000: «Πόλη και αειφορία», στο: Μοδινός, Μ. & Ευθυμιόπουλος, Η. (επ.), *Η βιώσιμη πόλη*. Στοχαστής, Αθήνα, σσ. 102-113

Μπεριάτος, Η. 2000: «Ο περιβαλλοντικός σχεδιασμός των πόλεων», στο: Μοδινός, Μ., & Ευθυμιόπουλος, Η. (επ.), *Η βιώσιμη πόλη*. Στοχαστής, Αθήνα, σσ. 71-84

Μποτετζάγιας, Ι. & Καραμίχας, Γ. 2008: *Περιβαλλοντική Κοινωνιολογία*. Αθήνα, Κριτική, σσ. 17-29

Νικολαΐδου, Σ. 1993: *Η κοινωνική οργάνωση του αστικού χώρου*. Παπαζήση, Αθήνα, σσ. 168-198

Οικονόμου, Δ. 2000: «Η περιβαλλοντική διάσταση της πολεοδομικής πολιτικής στη μεταπολεμική Ελλάδα», στο: Μοδινός, Μ. & Ευθυμιόπουλος, Η. (επ.), *Η βιώσιμη πόλη*. Στοχαστής, Αθήνα, σσ. 51-68

Παπαδημητρίου Ε. & Φραγκόπουλος Ι. 2023. *Περιβαλλοντική ανισότητα, χώρος πολιτισμικές αναπαραστάσεις και κοινωνικές πρακτικές*, Τζιόλα, Θεσσαλονίκη, σσ. 237-254

Χαϊντενράιχ, Ε., Χτούρης, Σ., Ίψεν, Ντ. 2007. *Αθήνα. Η κοινωνική δημιουργία μιας μεσογειακής μητρόπολης*, Κριτική, Αθήνα

Χατζημπίρος, Κ. 1998. «Θέματα συστημικής οικολογίας», στο Μοδινός, Μ. & Ευθυμιόπουλος, Η. (επ.), *Οικολογία και επιστήμες του περιβάλλοντος*, Στοχαστής, Αθήνα, σσ. 137-158

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Η Κοινωνιολογία Αστικών Χώρων μελετά:

Τις ιστορικές διαδικασίες συγκρότησης των πόλεων και του αστικού τρόπου ζωής. Τη διαδικασία συγκρότησης των μηχανισμών που συνέτειναν στην επέκταση του δυτικού αστικού πολιτισμού. Τη δημιουργία και την εξέλιξη των κοινωνιολογικών θεωριών της αστικοποίησης. Σύγχρονα κοινωνικά ζητήματα όπως η μετανάστευση και οι περιφερειακές ανισότητες. Τις θέσεις των πόλεων στο πλαίσιο παγκόσμιων συστημάτων και δικτύων. Τις σχέσεις μεταξύ ατόμων και κοινωνικών ομάδων και κοινοτήτων. Τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών υποκειμένων και υλικού περιβάλλοντος. Τις διαδικασίες συγκρότησης της ιδεολογίας και της κουλτούρας των κοινωνικών ομάδων και τάξεων στις πόλεις.

Έννοιες σχετικές με την πόλη:

Κοινωνική δομή, οικονομική υποδομή, τρόπος και συνθήκες παραγωγής, καταμερισμός εργασίας / εξειδίκευση, κοινωνικές ομάδες / τάξεις, αστικός και περιαστικός χώρος, σχέση πόλης και υπαίθρου, σύμβολα / συμβολικές πρακτικές, πολεοδομικός σχεδιασμός, πολιτισμική παραγωγή, πολιτισμικά δίκτυα, πολιτισμικές αναπαραστάσεις, παρελθόν και μνήμη στο χώρο, κοινωνικός & γεωγραφικός διαχωρισμός και αποκλεισμός.

Η Κοινωνιολογία του Περιβάλλοντος:

Εμφανίζεται ως επιστημονικό πεδίο στη δεκαετία του 1970. Σχετίστηκε με τέσσερα ιστορικά γεγονότα και εξελίξεις:

- Δημόσιο ενδιαφέρον και δημόσια ανησυχία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα.
- Συλλογικές εμπειρίες περιβαλλοντικών και τεχνολογικών καταστροφών [μόλυνση ποταμών & θαλασσών, ατυχήματα σε πυρηνικά και χημικά εργοστάσια (Τσερνομπίλ ΕΣΣΔ 1986, Μπόφαλ Ινδία 1984)], καταστροφές δασών, απειλές στη δημόσια υγεία, σκάνδαλα τροφίμων, ατμοσφαιρική ρύπανση, τρύπα του όζοντος, κλιματικές αλλαγές.
- Νέα περιβαλλοντικά κινήματα.
- Νέες περιβαλλοντικές πολιτικές που έχουν ως αρχή και στόχο την αειφορική ανάπτυξη στο τοπικό, εθνικό, ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο.

Τα παραπάνω οδήγησαν την Κοινωνιολογία σε μία κριτική ματιά των θεωρητικών θεμέλιών της και σε νέα πεδία έρευνας.

Στο επίκεντρο των θεωρητικών και ερευνητικών προσπαθειών η σχέση κοινωνίας & φύσης και η μεταβολή της αντίληψης, διαχείρισης, χρήσης και κατανάλωσης της φύσης & των φυσικών πόρων.

Λέξη κλειδί: η έννοια της αειφορίας [που δεν είναι τόσο σύγχρονη]. Γύρω από αυτήν την έννοια εξελίχθηκαν εδώ και αρκετούς αιώνες αντιλήψεις και πολιτικές για τη σχέση ανθρώπου και φύσης. Από τη μελέτη της ιστορίας εξάγεται γνώση για τις βασικές έννοιες και τις διαφορετικές προσεγγίσεις του φυσικού περιβάλλοντος.

Χώρος, τρόπος παραγωγής, οικονομία και πόλη στα έργα των F. Engels, K. Marx και M. Weber

Μαρξιστική προσέγγιση: ο άνθρωπος ως παραγωγός ολοκληρώνεται μέσα από την εργασία του, και ως κοινωνική οντότητα καθορίζεται μέσα από τον κοινωνικό – οικονομικό σχηματισμό. Η πόλη αντιμετωπίζεται ως παράγωγο του κοινωνικού – οικονομικού σχηματισμού. Η νεότερη και σύγχρονη αστική ιστορία σχετίζονται με τη γένεση της βιομηχανίας. Για τον Μαρξ η συμμετοχή στην παραγωγή της κοινωνίας σημαίνει και συμμετοχή σε γεγονότα, ιστορία και πολέμους. Ο καπιταλισμός στις πόλεις της Δύσης προήλθε από την αποσύνθεση των συντεχνιών που δεν μπόρεσαν να ανταγωνιστούν την ανάπτυξη της χειροτεχνίας και βιοτεχνίας. Η σύγχρονη παγκόσμια ιστορία γεννήθηκε με την πόλη, από την πόλη, μέσα στην πόλη. Η πόλη ευνοεί τον πολιτικό αγώνα ενάντια στην εξουσία, συγκεντρώνει τα μέσα παραγωγής, ομαδοποιεί τους πληθυσμούς. Για τον Μαρξ οι κοινωνικές σχέσεις των μεσαιωνικών κοινωνιών ήταν σχέσεις προσωπικές, άμεσες και διαφανείς. Στον καπιταλισμό η οικονομική βάση κυβερνά. Με την αστική τάξη η ανταλλακτική αξία έχει νικήσει τη χρήση και την αξία χρήσης

Ιστορικές μορφές ιδιοκτησίας

Τέσσερις ιστορικές μορφές ιδιοκτησίας:

- Η ιδιοκτησία της πρωτόγονης κοινότητας (χαμηλό επίπεδο παραγωγής).

- Η κοινοτική και κρατική ιδιοκτησία στην αρχαία Ελλάδα (ατομική ιδιοκτησία και δημόσια ιδιοκτησία του άστεως).
- Η φεουδαρχική ιδιοκτησία των κλειστών ομάδων (γαιοκτήμονες, δουλοπάροικοι, βιοτεχνίες, συντεχνίες). Ατομική, συλλογική (ενώσεις) και κοινοτική γη.
- Η ιδιοκτησία στην καπιταλιστική κοινωνία (βιομηχανία, προλεταριάτο).

Ιστορικές κατηγορίες πόλεων

Πόλεις της Ανατολής. Διοικούν το κράτος και εκμεταλλεύονται την υπαίθρο του. Εξαρτώνται από τις ιδιοτροπίες των βασιλιάδων, μοναρχών αυτοκρατόρων.

Αρχαιοελληνικές πόλεις. Η βάση της στρατιωτικής οργάνωσης. Μέσω του πόλεμου εξαπλώνονται και πλουτίζουν.

Μεσαιωνικές πόλεις. Από το Μεσαίωνα και έπειτα η πόλη είναι πεδίο όπου υφίστανται την κατεργασία τους οι παραγωγικές σχέσεις.

Βιομηχανικές πόλεις. Εξέλιξη της μεσαιωνικής πόλης με ενισχυμένο καταμερισμό εργασίας εντός των πόλεων αλλά και μεταξύ των πόλεων (βιομηχανικές, εμπορικές πόλεις). Επέκταση του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής, νέα κοινωνική δομή.

Διαίρεση / αντίθεση πόλης και υπαίθρου & καταμερισμός εργασίας.

Η διαίρεση πόλης και υπαίθρου αντικατοπτρίζεται και με τη διαίρεση υλικής και πνευματικής εργασίας. Η πόλη αποτελεί τον κατεξοχήν χώρο πνευματικής εργασίας. Η πόλη είναι ένα 'γεγονός' συγκέντρωσης του πληθυσμού, εργαλείων παραγωγής, κεφαλαίου, ψυχαγωγίας και αναγκών.

Αντίθεση πόλης – υπαίθρου: αντικατοπτρισμός των σχέσεων εξουσίας που παράγει ο καταμερισμός εργασίας. Ο καταμερισμός εργασίας στο εσωτερικό ενός κράτους συνεπάγεται το διαχωρισμό βιομηχανικής, εμπορικής, αγροτικής εργασίας. Ο διαχωρισμός πόλης υπαίθρου είναι και διαχωρισμός συμφερόντων. Ο καταμερισμός εργασίας έπαιξε σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της πόλης. Οι καταμερισμένες δραστηριότητες αντιπαρατίθενται και γεννούν αντιπαλότητες. Π.χ. στην αρχαιότητα, η πολιτική πόλη εξουσίαζε, προστάτευε και διοικούσε την περιφέρειά της. Η σημαντικότερη σύγκρουση στο εσωτερικό της ήταν εκείνη των σκλάβων με τους πολίτες. Ο καταμερισμός σε όποιο κοινωνικό – ιδιοκτησιακό καθεστώς και να υπήρχε, δημιουργούσε αντιζηλίες και συγκρούσεις. Για να ξεπεράσει η κοινωνία το καπιταλιστικό αδιέξοδο πρέπει, σε ό,τι αφορά την οικονομία, να ξεπεραστεί ο καταμερισμός εργασίας

Συνθήκες στο Μεσαίωνα. Οι σταδιακές αλλαγές στις δομές των πόλεων. Ιδιοκτησία στη φεουδαρχία. Ο γαιοκτήμονας παίρνει το όνομα της γης και η γη προσωποποιείται. Η φυσική ιδιοκτησία έδινε στον ιδιοκτήτη γόητρο [το οποίο έχασε στη βιομηχανική κοινωνία ο ιδιοκτήτης κεφαλαίων και χαρτονομισμάτων].

Οι φεουδάρχες στηρίζονταν στην ύπαιθρο εξουσιάζοντάς την. Τοποθετούνταν ενάντια στην εξουσιαζόμενη παραγωγική τάξη και ενάντια στις πόλεις. Ανάμεσα σε αστούς και άρχοντες της υπαίθρου εξελίσσονταν αγώνας συμφερόντων.

Εξελίξεις: Διάλυση της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και άφιξη βαρβαρικών φύλων που οργανώνονταν σε κοινότητες. Είσοδος διωκόμενων δουλοπάροικων στις πόλεις και δημιουργία συνθηκών εκμετάλλευσης από

συντεχνίες και άρχοντες. Εκτός από τις συντεχνίες απασχόληση και με ημερομίσθιο (εισαγωγή 'χρονομετρήσιμης' εργασίας).

Σταδιακά, η πόλη κατέκτησε εξουσίες από τους φεουδάρχες καταστρέφοντας εν μέρει τη δομή της κοινωνίας. Στην κορυφή η συντεχνιακή εξουσία και ατομική ιδιοκτησία. Παράλληλα αναπτύσσονταν ανταγωνισμός μεταξύ εμπορικών πόλεων. Στη στρατιωτική οργάνωση των μεσαιωνικών πόλεων αναβαθμίστηκε ο ρόλος των πυροβόλων όπλων και του πεζικού έναντι του ιππικού.

Στο Μεσαίωνα η σχέση πόλης χωριού έγινε ανταγωνιστική (στην αρχαία Ελλάδα η πόλη κυριαρχούσε την ύπαιθρο, δεν την αντιμάχονταν). Μέσα από τις εξελίξεις που ακολούθησαν η πόλη γέννησε, σε οικονομικό επίπεδο, τη βιοτεχνία (και πολύ αργότερα τη βιομηχανία), και σε κοινωνικό επίπεδο τη διάκριση των τάξεων. Τρία δίπολα διαμορφώθηκαν: Πόλη / ύπαιθρος, Αστική τάξη / φεουδαρχία, κινητή και ατομική ιδιοκτησία / έγγεια και κοινοτική ιδιοκτησία. Οι εξεγέρσεις στις συντεχνίες σπάνια έφταναν στο επίπεδο στάσης και διαλύονταν εύκολα.

Συνοψίζοντας για την μεσαιωνική περίοδο.

Μεσαιωνικές πόλεις: κεφάλαιο χωρίς καπιταλισμό & εργαζόμενοι χωρίς προλεταριάτο. Στις συντεχνίες έλλειψη τεχνικού καταμερισμού εργασίας. Η ύστερη μεσαιωνική πόλη: κομβικό σημείο στην ιστορία του καπιταλισμού, το πεδίο πρωταρχικής συσσώρευσης, πλούτου, τεχνικών, εργατών. Ανάπτυξη των εμπορικών επαφών μεταξύ πόλεων και εξέλιξη στον καταμερισμό εργασίας. Η χειροτεχνία αναπτύχθηκε σταδιακά από κατοίκους της υπαίθρου που διαβίωναν σε μικρά χωριά και πωλούσαν τα προϊόντα τους στις πόλεις (π.χ. υφαντουργοί). Οι συντεχνίες δεν αποτέλεσαν εμπόδιο για την ανάπτυξη της χειροτεχνίας και βιοτεχνίας στην υφαντική.

Με την εξαφάνιση της φεουδαρχίας η κοινωνία μεταμορφώνεται. Στη βιομηχανική κοινωνία η πόλη είναι το θέατρο της μεταμόρφωσης και το πεδίο μιας τεράστιας σύγκρουσης. Η μεγάλη βιομηχανία υπέταξε στο κεφάλαιο την επιστήμη και τη φύση δημιουργώντας απότομα βιομηχανικές πόλεις.

Αστική τάξη και προλεταριάτο.

Στο εσωτερικό των πόλεων αναδεικνύεται η αντίθεση αστικής τάξης / προλεταριάτου. Στον ύστερο Μεσαίωνα η αστική τάξη προέκυψε από αρχηγούς συντεχνιών και εργαζόμενους στη διοίκηση, προστασία και διαχείριση της πόλης.

Εξελκτικά οι αριστοκρατίες των πόλεων συγκρότησαν την αστική τάξη. Ο ρόλος των εμπόρων καθοριστικός. Επαγγελματικές ομάδες της αστικής τάξης ήταν έμποροι (κυρίως σε πόλεις λιμάνια), βιοτέχνες και αργότερα βιομήχανοι (σε βιομηχανικές πόλεις). Την κοινωνική βάση συγκροτούσαν οι εργαζόμενοι σε συντεχνίες (με σχέσεις μαθητείας) και με ημερομίσθιο.

Ο Έγκελς για τις Αγγλικές πόλεις 19^{ου} αιώνα.

Αγγλία αρχές του 19^{ου} αι.: εισαγωγή της μηχανοκίνησης και αλλαγές στις ζωές των υφαντουργών που ζούσαν στην ύπαιθρο κοντά σε πόλεις. Η βιομηχανική επανάσταση υποβίβασε τους εργάτες στο ρόλο των μηχανών. Δημιουργήθηκαν οι μεγάλες βιομηχανικές πόλεις που ο Έγκελς αποδίδει σε τεχνολογικές αιτίες. Συγκέντρωση πληθυσμού & συγκέντρωση κεφαλαίου. Εργοστάσιο, χωριό, επενδύσεις, βιομηχανική πόλη. Ανταγωνισμός ανάμεσα σε πόλη και ύπαιθρο.

Για τον Έγκελς, οι παραγωγικές σχέσεις σημαδεύουν την κοινωνία με την κυριαρχία της αστικής τάξης. Συνθήκες κοινωνικού πολέμου. Όλοι εναντίον όλων. Το Μάντσεστερ ήταν η αφετηρία και το κέντρο της

βρετανικής βιομηχανίας. Άλλες μεγάλες βιομηχανικές πόλεις: Λονδίνο, Λάνκαστερ, Μπράντφορντ. Στο Μάντσεστερ ο πληθυσμός στις εργατικές συνοικίες ~ 100.000. Η αστική τάξη διαχωρίστηκε χωρικά από τις εξαθλιωμένες εργατικές συνοικίες. Η κατοικία έγινε όργανο καταπίεσης και άσκησης κοινωνικού ελέγχου. Η προβιομηχανική κοινωνία έκρυβε τις «ατέλειές» της σε μέρη «καταραμένα». Βιομηχανική εποχή: συστηματική απομόνωση της εργατικής τάξης. Σε παλιές περιοχές των πόλεων εργάτες σε άθλιες συνθήκες. Μαζική προσέλευση εργατών από την Ιρλανδία. Οι εργολάβοι κατοικιών αύξαναν τα κέρδη τους παρέχοντας προς ενοικίαση εγκαταστάσεις – ερείπια. Για τον Έγκελς, η πολεοδομική τάξη και αταξία αποκαλύπτουν μια κοινωνία ολόκληρη. Το ζήτημα της κατοικίας είναι μια παράμετρος της σχέσης πόλης και χωριού. Τα χαρακτηριστικά της κοινωνίας εντοπίζονταν και στην ενδυμασία και τη διατροφή των εργατών. Ως αιτίες, για την κατάσταση που διαμορφώνονταν, ο Έγκελς θεωρούσε τον συναγωνισμό μεταξύ των εργαζομένων αλλά και την ίδια δομή του καπιταλισμού. Στις βιομηχανικές πόλεις υπήρχε και ο λεγόμενος «εφεδρικός στρατός», ο πληθυσμός των ανέργων. Η εξαθλίωσή του ήταν τόσο περιστασιακή όσο και διαρκής. Ο πληθυσμός που δεν εργάζονταν σε εργοστάσια επιδίδονταν σε μικροεπαγγέλματα αλλά και επαιτεία και κλοπές.

Για τον Έγκελς: η μεγάλη βιομηχανική πόλη είναι πηγή ανηθικότητας και σχολείο εγκληματικότητας. Στην Αγγλία ο κοινωνικός πόλεμος είχε ξεσπάσει. Η πάλη των τάξεων ήταν μέρος αυτού του πολέμου. Η εγκληματικότητα δικαιολογούσε την παρουσία αστυνομίας, που στην ουσία λειτουργούσε προς την προάσπιση των συμφέροντων της αστικής τάξης. Για τον Έγκελς την αναταραχή θα ακολουθούσε μια άλλη τάξη πραγμάτων. Οι μεγάλες πόλεις είναι εστίες του εργατικού κινήματος όπου οι εργάτες συνειδητοποιούν τον αγώνα τους.

Ζητήματα παραγωγής και κοινωνική συνείδηση

Η παραγωγή σαν έννοια αναφέρεται τόσο στην υλική παραγωγή όσο και στην κοινωνική παραγωγή. Η ιστορικότητα και η πράξη που διακρίνει αυτή τη διαδικασία συνιστούν τον ιστορικό υλισμό. Η ιδεολογική παραγωγή συνεπάγεται παραγωγή παραστάσεων και ιδεών, παραγωγή πνευματικότητας. Αυτή η παραγωγή διακρίνεται από την υλική που αποτελεί τη βάση. Για τους Μαρξ και Έγκελς η συνείδηση είναι ένα προϊόν κοινωνικό. Η πόλη είναι καθοριστικό πεδίο υλικής και πνευματικής παραγωγής αλλά και συνείδησης και γνώσης.

Η επιδίωξη για την κατάργηση του καταμερισμού εργασίας

Η εργασία για τον Μαρξ δεν τελειώνει με τον ελεύθερο χρόνο αλλά με τη μη - εργασία (ξεπέρασμα των υφιστάμενων μορφών εργασίας). Η πόλη δεν τελειώνει στα γεωγραφικά όριά της με την ύπαιθρο αλλά με το ξεπέρασμα της σχέσης εξουσία της απέναντι στην ύπαιθρο. Το τέλος της εργασίας (μη εργασία) συνδέεται την αυτοματοποίηση της παραγωγής. Η κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων επιτρέπει τη μείωση του χρόνου εργασίας και τη μεταμόρφωσή της.

Για τον Μαρξ στο νέο πολεοδομικό πλαίσιο που θα διαμορφωθεί θα έχει καταργηθεί η έννοια της πόλης όπως αυτή υπήρχε ως τότε. Τα μέλη της κομμουνιστικής κοινωνίας απελευθερωμένα από καταναγκασμούς θα αφοσιωθούν στη μη – εργασία, η οποία θα έχει παραγκωνίσει την εργασία. Η κοινωνική επανάσταση θα καταργήσει τη σχέση πόλης και υπαίθρου. Θα καταργηθεί ο καταμερισμός εργασίας χωρίς αυτό να σημαίνει επιστροφή στο αρχαϊκό και στο πρωτόγονο.

Αλλοτρίωση και η χωρική της διάσταση

Η αλλοτρίωση εμφανίζεται όταν ο εργαζόμενος μέσα από την εντατική εργασία αποξενώνεται από την ίδια του την εργασία. Είναι η αποξένωση του ανθρώπου από τη φύση και το σύνολο των δημιουργικών δραστηριοτήτων.

Χωρική διάσταση της αλλοτρίωσης: συνδέεται με την πόλη, προκύπτει και από τις ανάγκες που παράγει η πόλη. Άτομο και ομάδες είναι δέσμιοι αυτών των αναγκών. Στον αγροτικό χώρο οι όποιες ανάγκες είναι διασκορπισμένες. Ως παραγωγικές μονάδες τα άτομα οδηγούνται στον ανταγωνισμό και στην απομόνωση και στερούνται το πραγματικό περιεχόμενο της ζωής. Στη μεταβιομηχανική κοινωνία η ενοποίηση του αστικού χώρου και της υπαίθρου τους φέρνει σε ίδιες συνθήκες κατανάλωσης.

Συμπερασματικά

Η γη το χωριό, η πόλη, η βιομηχανία παίζουν έναν καθοριστικό ρόλο στο γίνεσθαι της ανθρώπινης κοινωνίας. Η γη είναι το υλικό στήριγμα των κοινωνιών, ένα πεδίο δράσης κοινωνικών δυνάμεων αλλά παράλληλα και ως εργαλείο όσο και ως υλικό εργασίας. Με τον κοινωνικό και οικονομικό μετασχηματισμό η πόλη αντικαθιστά τη γη (της υπαίθρου). Η πόλη είναι ένα κέντρο, ένα ενδιάμεσο και μέσο. Επίσης 'προϊόν' των ιστορικών συνθηκών του καπιταλισμού. Η επίδραση της πόλης πάνω στην ύπαιθρο είναι καθοριστική και καταστρεπτική.

Ο Max Weber και η ιστορική του προσέγγιση του αστικού φαινομένου

Ιστορική προσέγγιση της αστικής ζωής ως αποτέλεσμα των πολύπλοκων αλληλεπιδράσεων μεταξύ οικονομικών και μη οικονομικών δραστηριοτήτων που εξελίσσονται στον αστικό χώρο. Το αστικό φαινόμενο για τον Weber πραγματώνεται ιστορικά στη Δύση. Κυρίαρχο γνώρισμα της πόλης: οι κοινωνικοί θεσμοί.

Η πόλη μπορεί να θεμελιώνεται με δυο τρόπους: Α) μέσω μιας γαιοδεσποτικής και κυρίως μιας ηγεμονικής Έδρας ως επίκεντρο, όπου διενεργείται εξειδικευμένη παραγωγή και ανταλλαγές αγαθών, Β) ύπαρξη και λειτουργία μόνιμης αγοράς στον οικισμό. Ανταλλάσσεται η παραγωγή του ντόπιου και γειτονικών πληθυσμών και καλύπτονται οι καταναλωτικές τους ανάγκες. Η πόλη καθίσταται αγοραία μόνιμη εγκατάσταση και κέντρο [σε ορισμένες περιπτώσεις μπορεί να μην συνδέεται με γαιοδεσποτικό κέντρο αλλά να έχει αναπτυχθεί ως χώρος αγοράς (είτε μέσω παραχώρησης είτε μέσω σφετερισμού του χώρου από την πλευρά φορέων συμφερόντων)].

Ο ιδεατός τύπος της πόλης περιέχει τα εξής βασικά χαρακτηριστικά: Οχύρωση, αγορά αυτονομία νομικών θεσμών, λειτουργία δικαστηρίου, συμμετοχή κατοίκων στα κοινά, και ως ένα βαθμό διοικητική αυτοδυναμία. Η μορφή αυτή δεν αντιστοιχεί σε τύπους πόλεων του 19^{ου} αι. Η προσέγγιση έχει σκοπό να ερμηνεύσει τις πόλεις ως κέντρα πολιτισμού και τόπους όπου εξελίσσονται σημαντικές ιστορικές αλλαγές. Στην πόλη υπερισχύουν οι εμπορικές δραστηριότητες. Οι πόλεις διακρίνονται σε καταναλωτικές, παραγωγικές και εμπορικές.

Πόλη των καταναλωτών: ο πληθυσμός εξαρτάται από την αγοραστική δύναμη του ηγεμονικού οίκου και άλλων μεγάλων οίκων. Οι μεγάλοι καταναλωτές μπορεί να είναι: αξιωματούχοι, γαιοδεσπότες, φορείς πολιτικής δύναμης που καταναλώνουν εξωαστεακές γαιοπροσόδους μέσα στις πόλεις [συγγενής περίπτωση πόλης καταναλωτών, η πόλη όπου καταναλώνονται αστεακές γαιοπρόσοδοι, των αστικών ομάδων ελίτ που είναι ιδιοκτήτες κτιρίων μέσα στην πόλη ή να έχουν επιχειρηματικά έσοδα από χρηματιστηριακές και τραπεζικές συναλλαγές].

Πόλη των εμπορών. Η αγοραστική δύναμη των μεγαλοκαταναλωτών στηρίζεται στο ότι πωλούν στην τοπική αγορά ξένα προϊόντα λιανικώς είτε πωλούν με μεγάλο κέρδος εγχώρια προϊόντα στο εξωτερικό. Η αγοραστική και η φοροδοτική ικανότητα της εμπορικής πόλης βασίζονταν [όπως και στην πόλη των παραγωγών (σε αντίθεση πάντα με την πόλη των καταναλωτών)] στις επί τόπου εγκατεστημένες επικερδείς εκμεταλλεύσεις.

Την ανεπτυγμένη Μεσαιωνική πόλη, ο Weber την ερμηνεύει και ως «αδελφότητα». Δυο τύποι πόλης: α) Η πατριακή πόλη, (εξέλιξη της φεουδαρχικής ή επισκοπικής πόλης). Η αστική ελίτ – γένη των πατρικών – θεμελιώνει την εξουσία της στη γαιοκτησία, β) Η πλειβιακή πόλη (13^{ος} αι.), η εξουσία των ευγενών ανατρέπεται από τις επαγγελματικές ομάδες των τεχνητών (συντεχνίες) και επιχειρηματιών.

Ανάδυση του ρορλο. Η μετάβαση περιείχε και συγκρούσεις. Από τη χαρισματική εξουσία μετάβαση σε πιο ορθολογικές μορφές με εκλεγμένα πρόσωπα στη διαχείριση.

Στις Μεσαιωνικές πόλεις εγκαθιδρύονται θεσμοί για τον έλεγχο της αγοράς. Καθοριστικό ρόλο έχει το συμβούλιο και όχι ο ηγεμόνας. Τα

μονοπόλια που δημιουργούνται οδηγούν σε συγκρούσεις μεταξύ των πόλεων.

Ο Weber στην ερμηνεία του για τις πόλεις της Δύσης, τις συγκρίνει με τις αρχαίες και τις ασιατικές και αναλύει τη δημιουργία νέων κοινωνικών δυνάμεων που αμφισβητούν τις παλιές μορφές εξουσίας (βασιλιάδες, ευγενείς). Η διαχείριση του οικονομικού κεφαλαίου που συγκεντρώνεται στις πόλεις, απαιτεί ρυθμιστικούς θεσμούς ελέγχου. Ανάμεσα στην πόλη της Δύσης και την πόλη της Ανατολής διακρίνονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά όπως: οχύρωση, αγορά, ιδιοκτησία γης και διαχείριση σε κάποιο νομικό πλαίσιο, ταξική διαίρεση της κοινωνίας (στατική). Βασική διαφορά: η ανάδυση αστικών στρωμάτων στη Δύση που ωθούν στη διαμόρφωση αστικής τάξης (κοινωνική και οικονομική κινητικότητα).

Η βασική διαφορά μεταξύ αρχαίας πόλης και μεσαιωνικής: η μεσαιωνική είχε οικονομικό προσανατολισμό και οι κάτοικοί της βιοπορίζονταν μέσω του εμπορίου.

Ο οικονομικός εξορθολογισμός ώθησε τον κάτοικο της πόλης προς τη βιοτεχνία και αργότερα τη βιομηχανία, με αποτέλεσμα τη δημιουργία του homo economicus. Η αρχαία ελληνική «πόλις» είχε αμυντικό προσανατολισμό και οι ευγενείς προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν στρατιωτικά μέσα που μόνο η πόλη μπορούσε να τους παρέχει. Εκεί αναπτύχθηκε ο homo politicus.

Πόλη παραγωγών. Η περίπτωση των πόλεων όπου είναι εγκατεστημένες βιοτεχνίες και βιομηχανίες και παράγουν για περιοχές του εξωτερικού (νεωτερικός τύπος πόλεων).

Ο εξορθολογισμός είναι σύνθετη διαδικασία σχετική με τη νεωτερικότητα του δυτικού πολιτισμού σε αντίθεση με την Ανατολή. Στη Δύση βρίσκεται σε εξέλιξη μια μακροχρόνια διεργασία από – ιεροποίησης του κόσμου μέσω της ανάδυσης της επιστήμης και του τεχνικού ελέγχου. Η δυτική πόλη στο Μεσαίωνα αποτελεί πρόδρομο της νεωτερικότητας και προαγγελία του σύγχρονου κράτους.

Η ανάλυση του Weber περιορίστηκε σε θεσμικό – τυπολογικό επίπεδο. Δεν εξετάζει την εσωτερική δομή των πόλεων και τις αιτίες που τη διαμορφώνουν. Οι οικονομικές αλλαγές δεν είναι καθοριστικές ώστε να οδηγήσουν σε ανατροπή των κοινωνικών δομών (σε αντίθεση με τη μαρξιστική προσέγγιση). Η πόλη είναι ο τόπος συνάντησης της τεχνικής με την κουλτούρα.

Ο Georg Simmel οι απαρχές της Σχολής του Σικάγο

Ο Ζίμελ έζησε σπούδασε και εργάστηκε στο Βερολίνο κατά το δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα και τις αρχές του 20^{ου}. Μαζί με τους F. Tönnies και M. Weber ήταν οι ιδρυτές της Κοινωνιολογίας ως διακριτής επιστήμης στη Γερμανία. Στις αρχές του 20^{ου} αιώνα είχε γίνει πλέον αρκετά γνωστός για το έργο του και στους φοιτητές που τον παρακολουθούσαν περιλαμβάνονταν και Αμερικάνοι, μετέπειτα ιδρυτές και εκπρόσωποι της κοινωνιολογικής σχολής του Σικάγο. Το έργο του εστίαζε στα θεωρητικά θεμέλια και τις έννοιες της Κοινωνιολογίας, στη μεθοδολογία της (παρατήρηση, κατανόηση) και στη μελέτη και θεώρηση της πόλης.

Βασικές έννοιες στο έργο του Ζίμελ ήταν η αλληλεπίδραση (μεταξύ ατόμων ή κοινωνικών ομάδων ή μεταξύ ατόμου / ομάδας και αστικού ή ακόμα και φυσικού περιβάλλοντος), η διαντίδραση («interaction»), η διαπλοκή / δικτύωση (ανθρώπων, ομάδων), το στιλ ζωής / τρόπος ζωής

Πεδίο παρατήρησης και μελέτης του Ζίμελ ήταν η πόλη του Βερολίνου, η οποία τις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα αναπτύσσονταν ραγδαία και διπλασιάστηκε σε μέγεθος. Το 1900 ήταν πρωτεύουσα της Γερμανίας, πόλη της πολιτικής εξουσίας, των υπουργείων και δημόσιων υπαλλήλων, του Τύπου, βιομηχανική πόλη, πόλη της μαζικής παραγωγής, του χρήματος και της αγοράς, πόλη όπου αναζητούσαν εργασία και ευημερία εσωτερικοί μετανάστες (έως τότε αγρότες) προερχόμενοι από τη γερμανική ύπαιθρο, πόλη που ενσωμάτωσε ραγδαία τις νέες τεχνολογίες (σιδηρόδρομος, ηλεκτρισμός, τραμ, μετρό, λεωφορεία, τηλέφωνο κλπ), πόλη επίκεντρο για διανοούμενους και καλλιτέχνες από την Ευρώπη και τη Β. Αμερική.

Από το έργο του Ζίμελ *Πόλη και ψυχή (1903)*:

Η προσωπικότητα του ατόμου στη μεγαλούπολη.

«Η ψυχολογική βάση της προσωπικότητας της μεγαλούπολης είναι η εντατικοποίηση της νευρικής διέγερσης η οποία προκαλείται από τη γρήγορη και αδιάκοπη μεταβολή των εξωτερικών και εσωτερικών ερεθισμάτων».

Το άτομο προστατεύεται εναντίον των απειλητικών ρευμάτων και αντιφάσεων του εξωτερικού αστικού χώρου αναπτύσσοντας συνείδηση, μυαλό και διανοητικότητα.

Η έννοια του χρήματος ως διαμεσολαβητής στις σχέσεις μεταξύ των κατοίκων χρηστών της πόλης.

«Η μεγαλούπολη υπήρξε πάντα η έδρα της χρηματικής οικονομίας».

«Η οικονομία του χρήματος και η κυριαρχία της νόησης συνδέονται εσωτερικά. Έχουν την ίδια ρεαλιστική στάση απέναντι στους ανθρώπους και τα πράγματα».

«Το χρήμα έχει σχέση μόνο με ότι είναι κοινό σε όλους, ερωτά για την ανταλλακτική αξία, ανάγει κάθε ποιότητα και ατομικότητα στο ερώτημα: Πόσο κάνει;»

Οι άνθρωποι κάνουν υπολογισμούς στις σχέσεις εργασίας και αγοράς αλλά και στις κοινωνικές σχέσεις οι οποίες γίνονται πιο ρεαλιστικές, ανώνυμες, εγωιστικές και ψυχρές.

Το χρήμα και οι ποιοτικές διαφορές: το χρήμα εκφράζει όλες τις ποιοτικές διαφορές των πραγμάτων με τους ποσοτικούς όρους του «πόσο κάνει;». Είναι ο κοινός παρονομαστής όλων των αξιών και καταστρέφει την ιδιαίτερη αξία και μοναδικότητά τους φέρνοντας στο προσκήνιο την αγοραστικότητα των πραγμάτων .

Η υπολογιστική ακρίβεια χαρακτηρίζει τον τρόπο ζωής και τις κοινωνικές σχέσεις. Έκφραση της νέας υπολογιστικής ακρίβειας είναι τα ρολόγια (ατομικά, δημόσια) και η γενικευμένη χρήση τους. «Ωστόσο οι συνθήκες της ζωής στη μεγαλούπολη αποτελούν αιτία και συγχρόνως αποτέλεσμα (της υπολογιστικής ακρίβειας)». Οι ποικίλες και πολυσύνθετες κοινωνικές σχέσεις απαιτούν τήρηση των υποχρεώσεων και σταθερό χρονοδιάγραμμα. Η συγκέντρωση πολλών ανθρώπων με διαφορετικά συμφέροντα απαιτεί την ενσωμάτωσή τους σε ένα σύνθετο οργανισμό. Ο μετρήσιμος χρόνος καθορίζει τη ζωή και τις διεργασίες στην πόλη. Όμως η συνέπεια, η υπολογιστικότητα, η αυστηρή ακρίβεια, η πειθαρχία στις καθημερινές σχέσεις των ανθρώπων σημαίνουν «πλήρη έλλειψη κάθε στοιχείου προσωπικότητας». Ωστόσο η πόλη «εκτρέφει» ή «προκαλεί» μια «άκρως προσωπική υποκειμενικότητα».

Η στάση blasé:

«Μια ζωή αφιερωμένη στο κυνήγι της απόλαυσης μας κάνει μπλαζέ επειδή διεγείρει τα νεύρα στον ύψιστο βαθμό αντίδρασής τους που στο τέλος παύουν να αντιδρούν εντελώς».

Αποτέλεσμα: όλα τα πράγματα «εμφανίζονται στα μάτια του μπλαζέ ατόμου με μια ομοιόμορφα, επίπεδη και γκριζα απόχρωση» – άρα χωρίς ποιοτικές διαφορές, κανένα αντικείμενο δεν είναι προτιμότερο από το άλλο.

Συμπερασματικά:

Χαρακτηριστικά της μεγάλης πόλης: πολλά εξωτερικά ερεθίσματα που διεγείρουν τα νεύρα, κοινωνική καλλιέργεια της συνείδησης, ακρίβειας, ορθολογικότητας, πειθαρχίας στους χώρους εργασίας, γειτονιάς, πολυκατοικίας, συγκέντρωση και επομένως αναγκαίος συντονισμός πολλών ανθρώπων με πολλά διαφορετικά συμφέροντα, εξάλειψη της ποιότητας των πραγμάτων και των σχέσεων λόγω της χρηματικής οικονομίας.

Η αυτοσυντήρηση και προστασία του ατόμου απέναντι στη μεγάλη πόλη δεν απαιτεί μόνο συνείδηση, μυαλό και ορθολογική σκέψη αλλά και μια αρνητική κοινωνική συμπεριφορά: αμοιβαία επιφυλακτικότητα, απώθηση, αδιαφορία και αντιπάθεια.

«Ό,τι σ' αυτόν τον τρόπο ζωής φαίνεται εκ πρώτης όψεως ως αποκοινωνικοποίηση δεν είναι στην πραγματικότητα παρά μια από τις στοιχειώδεις του μορφές κοινωνικοποίησης».

Ο οικονομικός καταμερισμός της εργασίας οδηγεί στην εξειδίκευση του ατόμου, στον κοινωνικό και οικονομικό ανταγωνισμό, στη διαφοροποίηση και εκλέπτυνση των ατομικών και κοινωνικών αναγκών και πραγμάτων. Το αστικό φαινόμενο της επιφυλακτικότητας εμφανίζει ένα γενικότερο ψυχικό φαινόμενο: τη μεγαλύτερη ελευθερία που παρέχει η πόλη στο

άτομο. «Όλα αυτά συνιστούν τη μετάβαση προς την εξατομίκευση των πνευματικών και ψυχικών γνωρισμάτων τα οποία γεννά η πόλη αναλόγως του μεγέθους της».

Η επίδραση του Ζίμελ στη Σχολή Κοινωνιολογίας του Σικάγο.

Στο επίπεδο της θεωρίας: το διακριτό χαρακτήρα της Κοινωνιολογίας ως αυτόνομη επιστήμη με δικό της αντικείμενο (= οριοθέτηση του αντικειμένου της Κοινωνιολογίας και της σχέσης της με άλλες επιστήμες). Για τον Ζίμελ η Κοινωνιολογία περιγράφει τις μορφές και μεταμορφώσεις των κοινωνικών σχέσεων και μελετά τα κίνητρα, τα συμφέροντα ή τις ορμές σύμφωνα με τους οποίους συμπεριφέρεται το άτομο. Δεν υπάρχει «η» κοινωνία ή «το» άτομο ως τελευταία αιτία, αλλά «μόνο» ρευστές διαδικασίες αλληλεπίδρασης και κοινωνικοποίησης.

Στο επίπεδο της μεθοδολογίας, τη λεπτομερή παρατήρηση των κοινωνικών φαινομένων, τον εμπειρικό προσανατολισμό, την κατανόηση της κοινωνικής εμπειρίας όπως την βιώνουν οι άνθρωποι, την κατανόηση των μορφών κοινωνικοποίησης και αλληλεπίδρασης σε όλα τα επίπεδα (το ζευγάρι, η μικρή ομάδα, η πόλη, το κράτος), τη μετακίνηση και περιήγηση στο αστικό περιβάλλον ως απαραίτητο τμήμα της ερευνητικής μεθόδου (έρευνα πεδίου), τη συγκέντρωση εμπειρικού υλικού – μελέτη περίπτωσης (case study), τη δημιουργία ψυχοκοινωνικών τύπων όπως «ο blasé», «ο ξένος».

Επιπλέον, επηρέασε στον τρόπο θεώρησης της πόλης στις διάφορες εκφάνσεις της και τα προβλήματα που κομίζει η ραγδαία ανάπτυξή της πάνω στους ανθρώπους και τις μεταξύ τους σχέσεις. Η «Σχολή του Σικάγου» ενσαρκώνει μέχρι σήμερα την Κοινωνιολογία της Πόλης (urban sociology). Η πόλη κατανοείται όχι μόνο ως χώρος αλλοτρίωσης (αρκετά διαδομένη την εποχή εκείνη), αλλά και ως χώρος χειραφέτησης του σύγχρονου ανθρώπου.

Αστική κοινωνιολογία και Σχολή του Σικάγο

Από τα κύρια φαινόμενα που παρατηρούνταν στις πόλεις των ΗΠΑ την περίοδο του μεσοπολέμου ήταν η βιομηχάνιση, η μετανάστευση (κυρίως από την Ευρώπη), η εγκληματικότητα και η ανεργία (η οποία αυξήθηκε ραγδαία μετά το 1929).

Σύμφωνα με τη οικολογική προσέγγιση στην αστική κοινωνιολογία, η ζωή των ανθρώπων συνδέεται με και συνδιαμορφώνεται από το φυσικό περιβάλλον στα πλαίσια μιας ήδη υπάρχουσας κοινωνικής τάξης. Οι κοινωνικοί μηχανισμοί είναι αποτέλεσμα ανταγωνισμού της προσπάθειας του ανθρώπου να επιβιώσει στη φύση και οι ανθρώπινες σχέσεις αποτυπώνονται χωρικά. Κανένα ανθρώπινο οικοσύστημα δεν είναι ανεξάρτητο από τα άλλα οικοσυστήματα. Η οικολογική οργάνωση ενσωματώνει μια σειρά διαδικασιών που ακολουθούν άτομα και ομάδες για την επίτευξη των στόχων τους.

Για τη Σχολή του Σικάγο οι έννοιες της εξέλιξης και της ανάπτυξης είναι αλληλένδετες. Η πόλη [όπως και οι οργανισμοί στη Φύση] ακολουθεί μια πορεία εξέλιξης από κατώτερη σε ανώτερη μορφή. Η διαφοροποίηση των αστικών περιοχών απορρέει από τον ανταγωνισμό των κοινωνικών ομάδων. Ο καταμερισμός εργασίας οδηγεί σε ορθολογικοποίηση και στη συνέχεια σε αυξημένη κινητικότητα.

Οι βασικότερες οικολογικές διαδικασίες.

Συγκέντρωσης. Άτομα και δραστηριότητες τείνουν να συγκεντρώνονται σε περιοχές όπου επικρατούν οι ευνοϊκότερες συνθήκες με σκοπό την κάλυψη αναγκών. Είναι ουσιαστική για το σχηματισμό της σύγχρονης πόλης με τη μορφή που λαμβάνει στο σημερινό πλαίσιο της αστικοποίησης.

Κεντρικότητας. Πύκνωση ατόμων και δραστηριοτήτων σε ορισμένα κεντρικά σημεία στον αστικό χώρο όπου εξυπηρετούνται από τους άξονες μεταφοράς και επικοινωνίας (π.χ. οι θέσεις του οικονομικού, πολιτιστικού και διοικητικού κέντρου της σύγχρονης πόλης).

Εξειδίκευσης. Προκαλεί τον περιορισμό και τη μετατόπιση σε ξεχωριστές περιοχές παρόμοιων δραστηριοτήτων και χρήσεων. Κριτήριο: τα κοινά κοινωνικά χαρακτηριστικά. Δημιουργούνται υποσύνολα κοινωνικά και χωρικά στον αστικό ιστό. Στην οικολογική προσέγγιση προκύπτει από τον ανταγωνισμό των ομάδων.

Εισβολής. Εμφανίζεται και εξελίσσεται όταν αναπτύσσεται η πόλη και μια νέα ομάδα ή λειτουργία διεκδικεί χώρο απέναντι σε μια άλλη. Οφείλεται τόσο σε ευρύτερες (και κεντρικά σχεδιαζόμενες) διαδικασίες όσο και σε τυχαία γεγονότα.

Διαδοχής. Ως διαδικασία ακολουθεί την προηγούμενη. Οφείλεται σε βασικές αλλαγές της κοινωνικής οργάνωσης, που ενδέχεται να στηρίζονται και σε μεταβολές των τρόπων και σχέσεων παραγωγής.

Αποκέντρωσης. Η τάση να μετακινούνται κοινωνικές ομάδες και λειτουργίες μακριά από κεντρικά σημεία. Αιτίες δύνανται να είναι η σπανιότητα χώρου ή το κόστος γης σε κεντρικές περιοχές, προβλήματα από την υπερσυγκέντρωση, ανάπτυξη τεχνολογίας (επικοινωνίες κλπ), ανάπτυξη συγκοινωνίας.

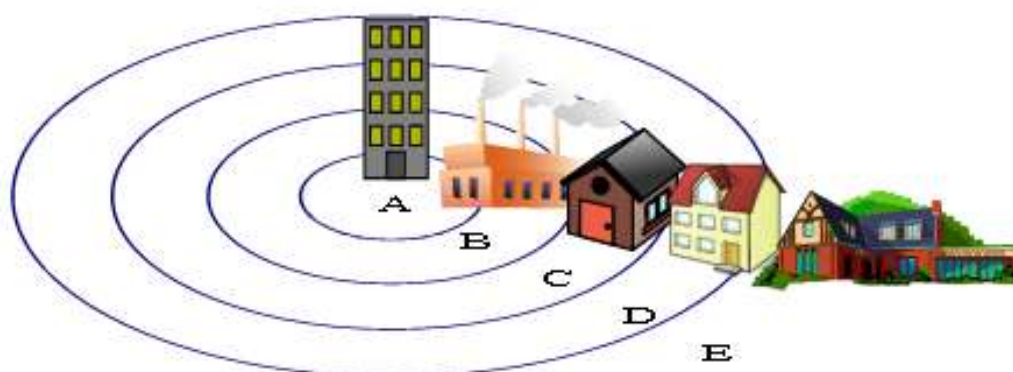
Τυποποίησης των σχέσεων. Αφορά τις σχέσεις των κατοίκων με την πόλη ως σύνολο και την οργάνωση επαναλαμβανόμενων βασικών

δραστηριοτήτων όπως μετακινήσεις, μεταφορές κλπ. [η έλλειψη τυποποιημένων σχέσεων θα οδηγούσε σε συνθήκες χάους].

Κυριαρχίας. Αφορά την κυριαρχία ενός χώρου όπου συγκεντρώνονται οι λειτουργίες του συντονισμού [όπως π.χ. το οικονομικό κέντρο], και με τον οποίο άλλες περιοχές βρίσκονται σε σχέση εξάρτησης. Η κυριαρχία αποτελεί ένα παροδικό προϊόν μιας σύγκρουσης συμφερόντων. Διαχρονικά, τα κέντρα κυριαρχίας και των περιοχών που ελέγχουν μεταβάλλονται.

Το μοντέλο των ομόκεντρων κύκλων του Burgess

Η αστική ανάπτυξη ακολουθεί μια διαδικασία οργάνωσης και αποδιοργάνωσης που καταλήγει στη διαμόρφωση ομόκεντρων κύκλων. Η ποιότητα του χώρου βελτιώνεται όσο οι περιοχές απομακρύνονται από το κέντρο. Το μοντέλο δεν επεξηγεί τις διαδικασίες ανάπτυξης πόλεων περιοχών όπως της Λατινικής Αμερικής.

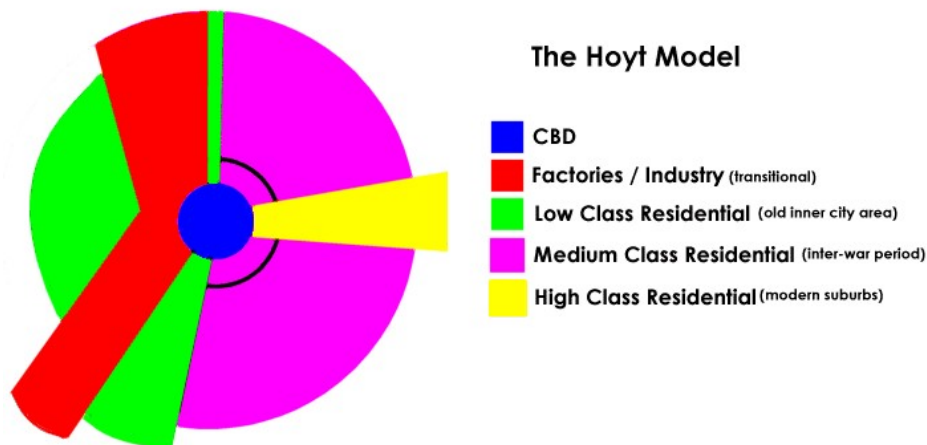

- 1) Κεντρική ζώνη επιχειρήσεων
- 2) Μεταβατική ζώνη
- 3) Ζώνη κατοικιών, εργατικής τάξης και εργοστασίων
- 4) Ζώνη κατοικιών μεσαίας εισοδηματικής τάξης

5) Ζώνη κατοικίας ανώτερης εισοδηματικής τάξης

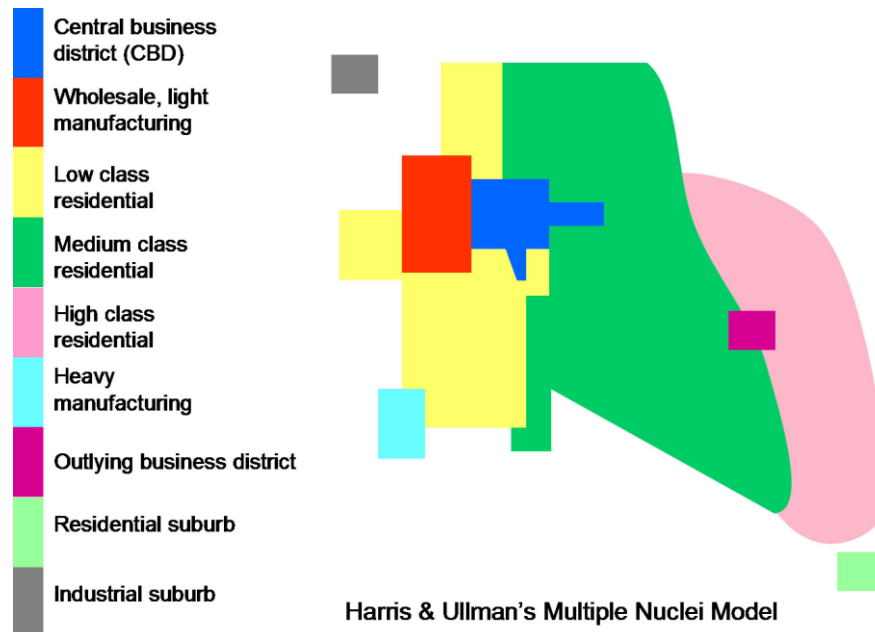
Μοντέλο τομέων του Horner Hoyt

Η πόλη διαμορφώνεται σε διαφορετικούς τομείς ανάλογα με την ανάπτυξη του συγκοινωνιακού δικτύου. Το συγκοινωνιακό δίκτυο δημιουργεί μεγαλύτερες δυνατότητες επικοινωνίας και μεταβάλλει την αξία της αστικής γης.

- 1) Κεντρική περιοχή των επιχειρήσεων
- 2) Χονδρικό εμπόριο, ελαφρά βιομηχανία
- 3) Περιοχή κατοικίας χαμηλής εισοδηματικής τάξης
- 4) Ζώνη κατοικίας για τις μεσαίες εισοδηματικές τάξεις
- 5) Περιοχή κατοικίας υψηλών εισοδηματικών τάξεων

Μοντέλων πολλαπλών πυρήνων Chauncy Harris & Edward Ullman
Η πόλη αναπτύσσεται γύρω από πολλούς πυρήνες που έχουν πολλές λειτουργίες και ανεξάρτητη επέκταση.

- 1) Κεντρική περιοχή
- 2) Χονδρικό εμπόριο, ελαφρά βιομηχανία
- 3) Περιοχή κατοικίας χαμηλής εισοδηματικής τάξης
- 4) Ζώνη κατοικίας για τις μεσαίες εισοδηματικές τάξεις
- 5) Περιοχή κατοικίας υψηλών εισοδηματικών τάξεων
- 6) Ζώνη βαριάς βιομηχανίας
- 7) Απομακρυσμένο εμπορικό κέντρο
- 8) Προάστια περιοχή κατοικιών
- 9) Βιομηχανικό προάστιο

Louis Wirth και το άρθρο του *Urbanism as a Way of Life*.

Στα ενδιαφέροντα του Wirth: η ζωή στην πόλη, η συμπεριφορά των μειονοτικών ομάδων και τα ΜΜΕ. Ο «αστισμός» [στα ελληνικά χρησιμοποιείται και η λέξη αστυφιλία] είναι μια μορφή κοινωνικής οργάνωσης που είναι επιζήμια για την κουλτούρα.

Ο Wirth ορίζει την πόλη κοινωνιολογικά [συγκρίνει την κοινωνική συμπεριφορά ανάμεσα σε προβιομηχανικά και βιομηχανικά αστικά κέντρα]. Η πόλη είναι δευτερεύον υποκατάστατο των πρωταρχικών σχέσεων, η εξασθένιση των δεσμών συγγένειας, η παρακμή της κοινωνικής σημασίας της οικογένειας, η εξαφάνιση της γειτονιάς και η υπονόμηση της παραδοσιακής βάσης αλληλεγγύης.

Η ζωή στην πόλη απειλεί τη συνοχή της οικογένειας και ο εξαστισμός οδηγεί στη μείωση των ρυθμών αύξησης και στη μείωση των γεννήσεων. Μικρότερες οικογένειες και αύξηση των άτεκνων και μονογονεϊκών οικογενειών. Γάμοι σε μεγάλη ηλικία, οι μοναχικοί άνθρωποι οδηγούνται ολοένα και περισσότερο στην απομόνωση και σε μείωση των επαφών τους και των σχέσεών τους με τους συμπολίτες τους.

Για τον Wirth ο αστισμός απορρέει από τέσσερα κυρίαρχα χαρακτηριστικά: μέγεθος, πυκνότητα, διάρκεια, πληθυσμιακή ομοιογένεια. Το μέγεθος επηρεάζει αρνητικά την επικοινωνία. Τα συμπεράσματά του προκύπτουν από την αντιδιαστολή βιομηχανικής και προβιομηχανικής κοινωνίας. Του ασκήθηκε κριτική πως δεν ασχολήθηκε με μορφές πόλης αλλά με μορφές κοινωνίας.

Θετικά χαρακτηριστικά της πόλης: Η απαρχή της νεωτερικής εποχής του πολιτισμού σηματοδοτείται από την αύξηση των μεγάλων πόλεων, ο δε μητροπολιτικός πολιτισμός είναι ο ανώτερος πολιτισμός που έχει δημιουργήσει η ανθρωπότητα. Επιπλέον, η πόλη λίκνο της ελευθερίας, της

ανοχής, της προόδου, της καινοτομίας, της επιστήμης και της ορθολογικότητας.

Ο Wirth ενδιαφέρθηκε για τη βαθύτερη κοινωνική κατανόηση των μειονοτικών ομάδων. Η μελέτη του αποτελεί ορόσημο για τη μελέτη των μειονοτικών ομάδων: εθνοτικές, άτομα με αναπηρίες, ομοφυλόφιλοι, γυναίκες (βιώνουν την κατάσταση της υποταγμένης στην πατριαρχία μειονότητας), ηλικιωμένοι κ.α. Το έργο του εμπνέει τους κοινωνιολόγους που ασχολούνται με ζητήματα πόλης, ρατσισμού και διακρίσεων.

Robert Redfield: μελέτησε τα διαφορετικά στάδια ανάπτυξης τεσσάρων κοινοτήτων ιθαγενών (χερσόνησο Γιουκατάν, Μεξικό) και το πέρασμα από την παραδοσιακή - λαϊκή στην αστική κοινωνία, σημειώνοντας την ύπαρξη ενός αγροτικού - αστιακού συνεχούς. Κριτική: μελέτησε περισσότερο τις συνθήκες της κοινωνικής μεταβολής.

Η σημασία του μητροπολιτικού περιβάλλοντος (Μ.Π.) στη Σχολή του Σικάγο: προτεραιότητα του Μ.Π. και της συγκυρίας πάνω στις μορφές της κοινωνικής ζωής και πρακτικής. Το Μ.Π. θεωρείται ανεξάρτητη μεταβλητή που παράγει νέες κοινωνικές σχέσεις, αξίες, ανάγκες και πρακτικές. Το αστικό Μ.Π. παράγει αλλοτρίωση και αντικοινωνική συμπεριφορά, αλλά επίσης εμπεριέχει τη δημιουργικότητα και την καινοτομία μιας νέας κοινωνικής οργάνωσης. Για τη Σχολή του Σικάγο, η έννοια της μητρόπολης έχει την ίδια ερμηνευτική λειτουργία με την έννοια του τρόπου παραγωγής για τους μαρξιστές. Η Σχολή του Σικάγο προβάλλει την προτεραιότητα της μητρόπολης ως αιτία νέων σχέσεων και δομών, διαμόρφωσε το θεωρητικό πλαίσιο ανάλυσης των αστικών φαινομένων, επηρέασε καθοριστικά τη διαμόρφωση της κυβερνητικής πολιτικής των ΗΠΑ σε θέματα κατοικίας και αστικού σχεδιασμού, στην παροχή

στεγαστικών δανείων σε ανώτερες και μεσαίες κοινωνικές τάξεις (= αποκλεισμός των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων και έντονος φυλετικός διαχωρισμός σε θέματα κατοικίας), προσπάθειά για μείωση των κοινωνικών συγκρούσεων και περιορισμό της κοινωνικής ανομοιογένειας στις συνοικίες (= δημιουργία ομοιογενών προαστίων προστατευόμενων από εισδοχές άλλων στοιχείων).

Συνοψίζοντας: η ανθρώπινη οικολογία παρουσιάζει μερικότητα τόσο ως προς την προσέγγιση όσο και ως προς την ερμηνεία. Το κοινωνικό σύστημα και η δομή δεν αναλύονται ως οι αιτίες για τον καθορισμό των διακριτών ζωνών μέσα στις πόλεις. Έννοιες όπως θεσμοί, συγκρούσεις και κοινωνικές ομάδες αναφέρονται επιφανειακά. Δίνονται στοιχεία για την υποβάθμιση κάποιων περιοχών αλλά δεν αναλύονται οι αιτίες που τις δημιουργούν και τις συντηρούν.

Η μοντέρνα πολεοδομία και οι αρχές της

Ο λειτουργισμός στις κοινωνικές επιστήμες.

Για τον Βρετανό ανθρωπολόγο (πολωνικής καταγωγής) Bronisław Malinowski (1884 – 1942) σε όλα τα οικονομικό - κοινωνικά συστήματα κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα δίνει απάντηση και σε μια ζωτική λειτουργία. Το ολικό κοινωνικό φαινόμενο απορρέει από την αλληλεπίδραση των βασικών αναγκών μιας κοινωνικής ομάδας.

Για τον Αμερικάνο κοινωνιολόγο Talcot Parsons, (1902 – 1979) η λειτουργία ενός φαινομένου δεν γίνεται κατανοητή παρά σε συσχετισμό με το «όλο» στο οποίο εντάσσεται και ο τελικός σκοπός.

Ο θεμελιωτής όμως του λειτουργισμού στις κοινωνικές επιστήμες ήταν ο Γάλλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Emile Durkheim, (1858 – 1917). Επιχείρησε να θεμελιώσει την αυτονομία της κοινωνιολογίας ως επιστήμη (δεύτερο μισό του 19^{ου} – αρχές 20^{ου} αιώνα), εστιάζοντας στην κοινωνική συνοχή και διακρίνει ως κριτήριο για τις κοινωνίες την κοινωνική αλληλεγγύη. Σε πρωταρχικό στάδιο: μηχανική αλληλεγγύη, όπου το «εμείς» είναι κυρίαρχο (ισχύει το καταναγκαστικό δίκαιο). Σε επόμενο στάδιο: διάκριση του «εγώ» και του «εσύ». Η συλλογικότητα διαμορφώνεται με την ένωσή τους. Πρόκειται για δεσμούς οργανικής αλληλεγγύης (ισχύει το συνεργατικό δίκαιο). Η αύξηση της πυκνότητας από το ένα στάδιο στο άλλο αφορά το πέρασμα από την αγροτική ζωή στην αστική. Στην πόλη υπάρχει και αύξηση ηθικής πυκνότητας, δηλαδή μορφών, κανόνων, θεσμών που σχετίζονται με τη συλλογικότητα (όπως η ελευθερία). Η ατομική δράση και οι οργανικοί δεσμοί αλληλεγγύης συντείνουν στην ανάπτυξη συλλογικών ηθικών. Οι οργανικές σχέσεις αλληλεγγύης διαμορφώνουν το περιβάλλον όπου δομούνται νέες μορφές συλλογικότητας.

Στην προσέγγιση του λειτουργισμού, αρχικά εξετάζεται η αιτία ενός κοινωνικού γεγονότος και στη συνέχεια η λειτουργία του. Σε όλα τα κοινωνικά συστήματα οι ανθρώπινες δραστηριότητες σχετίζονται με λειτουργίες που ικανοποιούν εν μέρει το σύνολο.

Ο λειτουργισμός στην αρχιτεκτονική και την πολεοδομία

Η επίδραση του λειτουργισμού σε αρχιτέκτονες και πολεοδόμους υπήρξε σταδιακά μεγάλη από την περίοδο του Μεσοπολέμου και έπειτα.

Σημαντική απήχηση στην Ευρώπη, όπου αναζητούνταν λύσεις για ζητήματα που αφορούσαν τις μεγάλες πόλεις και τις πρωτεύουσες.

Ο λειτουργισμός αποτέλεσε τη βάση του μοντέρνου κινήματος. Η Χάρτα των Αθηνών αφορά την έκδοση πορισμάτων Διεθνούς Συνεδρίου που έγινε το 1933 εν πλω στη διαδρομή Μασσαλία – Αθήνα, πάνω στο πλοίο ‘Πατρίς’, καθώς και στις εγκαταστάσεις του ΕΜΠ. Ο λειτουργισμός είχε συνδεθεί με τον μοντερνισμό ήδη από το 1928.

CIAM Congrès internationaux d'architecture moderne - International Congresses of Modern Architecture (ίδρυση 1928, διάλυση 1959). Στόχος: η διάδοση των αρχών του μοντέρνου κινήματος της αρχιτεκτονικής – η αρχιτεκτονική ως κοινωνική τέχνη (τοπίο, πολεοδομία, βιομηχανικός σχεδιασμός).

Συνέδρια CIAM

1928, CIAM I, La Sarraz, Ελβετία, ίδρυση του CIAM

1929, CIAM II, Frankfurt am Main, Γερμανία, θέμα: η ελάχιστη κατοικία

1930, CIAM III, Brussels, Βέλγιο, θέμα: ορθολογική ανάπτυξη του χώρου

1933, CIAM IV, Athens, Ελλάδα, θέμα: η λειτουργική πόλη

1937, CIAM V, Paris, Γαλλία, θέμα: κατοικία και ανάκαμψη

1947, CIAM VI, Bridgwater, Αγγλία, θέμα: η ανακατασκευή των πόλεων

1949, CIAM VII, Bergamo, Ιταλία, θέμα: τέχνη και αρχιτεκτονική

1951, CIAM VIII, Hoddesdon, Αγγλία, θέμα: η καρδιά της πόλης

1953, CIAM IX, Aix-en-Provence, Γαλλία, θέμα: το περιβάλλον κατοικίας

1956, CIAM X, Dubrovnik, Γιουγκοσλαβία, θέμα: το περιβάλλον κατοικίας

1959, CIAM XI, Otterlo, Ολλανδία, θέμα: διάλυση του CIAM

Κύρια χαρακτηριστικά του μοντερνισμού: δυναμισμός, ωφελιμισμός, δυνατότητα διατήρησης ισορροπίας, συνδυασμός απλών γεωμετρικών μορφών και λειτουργικής ακρίβειας. Εστίασε στην κοινωνική κατοικία και το αστικό περιβάλλον, δημιούργησε ένα θεωρητικό υπόβαθρο για την προσέγγιση της βιομηχανικής κοινωνίας.

Για τους λειτουργιστές τα προβλήματα στις πόλεις σχετίζονται με το περιβάλλον και η αρχιτεκτονική μπορεί να δώσει λύσεις. Δίνεται έμφαση στην επαφή με τα φυσικά στοιχεία και την αισθητική. Οι αρχές της Χάρτας των Αθηνών είχαν απήχηση τα μεταπολεμικά χρόνια στη διαμόρφωση των μεγάλων ευρωπαϊκών πόλεων. Στο επίκεντρο οι κύριες λειτουργίες της πόλης: κατοικία, εργασία, αναψυχή και κυκλοφορία. Στο συνέδριο παρουσιάστηκαν και αναλύθηκαν 34 πόλεις (ως προς τα παραπάνω) μεγάλες και μικρές, επαρχιακές και πρωτεύουσες, από όλες τις ηπείρους. Η σωστή χρήση της τεχνολογίας θα μπορούσε να συμβάλει αποφασιστικά στη βελτίωση των συνθηκών ζωής. Ερωτήματα: με ποιο τρόπο η χρήση της τεχνολογίας; και πώς μπορεί να οργανωθεί καλύτερα ο ιδιωτικός και δημόσιος τομέας;

Τα κοινωνικά προβλήματα είναι αποτέλεσμα της κακής ποιότητας του περιβάλλοντος και η νέα αρχιτεκτονική μπορεί να βελτιώσει την κατάσταση. Προσπάθεια για επαναφορά της επαφής με φυσικά στοιχεία του χώρου: φως, ήλιο, πράσινο αλλά και την καλή αισθητική. Η ομορφιά παίρνει άλλο νόημα: όταν κάτι απαντά σε μια ανάγκη είναι ωραίο.

Οι θεωρητικές προσεγγίσεις της Χάρτας των Αθηνών μετά τον Β ΠΠ επί δυο τουλάχιστον δεκαετίες χρησίμευσαν ως πλαίσιο αναφοράς στις πολεοδομικές εφαρμογές. Για την επιτυχία του λειτουργικού σχεδιασμού έπρεπε να συγκεραστεί το ατομικό συμφέρον με τη συλλογική δράση. Τα

αστικού τύπου έργα τα προηγούμενα εκατό χρόνια της αστικής ανάπτυξης είχαν αφηθεί στη σύμπτωση. Κατοικίες, εργοστάσια, δρόμοι, κανάλια, σιδηρόδρομοι έγιναν με βιασύνη χωρίς σχεδιασμό και προγραμματισμό.

Κριτική στην εφαρμογή του λειτουργισμού στον αστικό σχεδιασμό.

Οι εφαρμογές του λειτουργισμού στην πολεοδομία κατέστρεψαν τα προϋπάρχοντα δίκτυα επικοινωνίας χωρίς να δημιουργήσουν καινούρια. Το άτομο, παρά τους αρχικούς στόχους της Χάρτας των Αθηνών, απομονώθηκε. Ο πολίτης κατακερματισμένος κατέστη ανήμπορος να αναπτύξει τις δημιουργικές του δυνατότητες.

Οι εφαρμογές του στείρου λειτουργισμού μέσα από ορθολογικές επιλογές περιόρισαν τη δημιουργική φαντασία, καθώς στόχος ήταν η εντατικότερη εκμετάλλευση του χώρου. Βελτιώθηκαν επιμέρους στοιχεία όπως υγιεινή στις κατοικίες, περισσότεροι δημόσιοι χώροι και χώροι αναψυχής. Εντούτοις διασπάστηκε η προϋπάρχουσα ενότητα του κοινωνικού χώρου και δεν περιορίστηκαν οι κοινωνικές ανισότητες.

Γένεση και εξέλιξη της Κοινωνιολογίας του Περιβάλλοντος

Η κοινωνιολογία του περιβάλλοντος εμφανίστηκε και αναπτύχθηκε σταδιακά από τη δεκαετία του 1970 και έπειτα. Κυριότερες αφορμές για την κοινωνιολογική προσέγγιση του φυσικού περιβάλλοντος και της σχέσης κοινωνίας - φύσης στη δεκαετία του 1970 αποτέλεσαν διάφορα τοπικά και περιφερειακά περιβαλλοντικά προβλήματα, η συνειδητοποίηση ότι τα αποθέματα φυσικών πόρων δεν ήταν απεριόριστα, η κοινωνική και οικολογική κριτική στο κυρίαρχο μοντέλο ανάπτυξης μετά το Β Π.Π., τα περιβαλλοντικά κινήματα της δεκαετίας του 1970.

Στόχοι της Κοινωνιολογίας του Περιβάλλοντος: η ένταξη της φύσης και φυσικού περιβάλλοντος ως ουσιώδες συνιστώσες της κοινωνίας και η έρευνα της σχέσης κοινωνίας - φυσικού περιβάλλοντος θεωρητικά και εμπειρικά.

Έως τότε η κοινωνιολογία θεμελιώθηκε πάνω σε μια αρχική διαφοροποίηση μεταξύ κοινωνίας – φύσης και αρκετοί κοινωνιολόγοι ακόμη και σήμερα θεωρούν τη φύση, φυσικούς πόρους και περιβάλλον αντικείμενα των φυσικών επιστημών. Η κοινωνία συλλαμβάνεται ως κάτι ανεξάρτητο ή ως κάτι που επιβάλλει τη θέλησή της πάνω στη φύση και μελετάται χωρίς τη φυσική της βάση (φυσικούς πόρους, περιβάλλον όπου διαβιώνει).

Εντούτοις, εξαιρέσεις οδήγησαν τελικά στη γένεση της Κοινωνιολογίας του Περιβάλλοντος. Βέβαια, το ζήτημα της αλληλεξάρτησης ανθρώπου περιβάλλοντος (φυσικού & τεχνητού) το είχαν θίξει με τις προσεγγίσεις τους ήδη από τον 19^ο αιώνα κλασικοί κοινωνιολόγοι. Για τον Karl Marx οι φυσικοί πόροι είναι η βάση της οικονομίας και επομένως της κοινωνίας. Αλλά και η σχέση κοινωνίας και φύσης συλλαμβάνεται ως κοινωνικός μεταβολισμός. Ο κοινωνικός μεταβολισμός πραγματοποιείται μέσω της εργασίας η οποία διαμεσολαβεί μεταξύ φύσης και κοινωνίας. Για τον Georg Simmel οι κοινωνικές σχέσεις μελετώνται σε συνάρτηση με το δομημένο και φυσικό περιβάλλον. Ο άνθρωπος δεν διαμορφώνει μόνο το δομημένο, αγροτικό και φυσικό περιβάλλον. Επηρεάζεται ψυχικά και κοινωνικά από αυτά. Η έννοια της αλληλεπίδρασης αναπτύχθηκε για να αναλύσει τις αλληλεπιδράσεις μεταξύ ανθρώπων - κοινωνικών ομάδων και μεταξύ ατόμων - κοινωνικών ομάδων και διάφορων περιβαλλόντων. Η παραπάνω ανάλυση περιλαμβάνεται στο έργο *Πόλη και ψυχή*, στο οποίο οι κοινωνικές σχέσεις, οικονομία, ψυχολογική και πνευματική κατάσταση του σύγχρονου ανθρώπου συνδέονται με τον αστικό χώρο της μεγαλούπολης. Επίσης, το δομημένο περιβάλλον επηρεάζει, καθορίζει και

διαμορφώνει τους ανθρώπους και τις σχέσεις τους. Από την προσέγγιση του Ζίμελ επηρεάστηκε η Σχολή Κοινωνιολογίας του Σικάγο (θεωρία της «ανθρώπινης οικολογίας»).

Μερικές δεκαετίες αργότερα γεννήθηκε η Κοινωνιολογία του Περιβάλλοντος στις ΗΠΑ ως διακριτό επιστημονικό πεδίο με πρωταγωνιστές του Riley Dunlap και William Catton, κοινωνιολόγοι της πόλης και της υπαίθρου. Για τους συγκεκριμένους, το αστικό, το καλλιεργημένο και το ευρύτερο φυσικό περιβάλλον είναι σημαντικοί παράγοντες για τις κοινωνικές σχέσεις. Πάνω σε αυτή την υπόθεση αναπτύσσουν ένα πρώτο θεωρητικό πλαίσιο για την Κοινωνιολογία του Περιβάλλοντος έχοντας στο επίκεντρο τη σχέση κοινωνίας - φύσης. Το νέο αντικείμενο δεν αφορά μόνο τη μελέτη δραστηριοτήτων και συμπεριφορών της κοινωνίας απέναντι στο φυσικό περιβάλλον [π.χ.: εκμετάλλευση, διαχείριση και κατανάλωση φυσικών πόρων, ανάπτυξη τεχνολογιών, περιβαλλοντική πολιτική και τα περιβαλλοντικά κινήματα], κάτι που θα παρέπεμπε περισσότερο σε Κοινωνιολογία των περιβαλλοντικών ζητημάτων (χωρίς έτσι να προκύπτει ριζική αλλαγή της θεωρητικής βάσης της Κοινωνιολογίας).

Στο επίκεντρο, πλέον (με την Κοινωνιολογία του Περιβάλλοντος), τοποθετείται η ριζική μετατροπή (θεωρητικά και εμπειρικά) της οπτικής γωνίας της Κοινωνιολογίας, που σηματοδοτεί και συνεπάγεται την αναγνώριση, ότι φύση, φυσικοί πόροι και φυσικό περιβάλλον είναι σημαντικά μέρη της κοινωνίας και ότι δεν μπορούμε να συλλάβουμε και να μελετήσουμε την κοινωνία χωρίς αυτά. Ως άτομα και ως κοινωνία επηρεαζόμαστε, εκμεταλλευόμαστε, επεξεργαζόμαστε και καταναλώνουμε τη φύση και τους φυσικούς πόρους. Το φυσικό

περιβάλλον, με τη σειρά του, μας επηρεάζει, μας καθορίζει, μας διαμορφώνει.

Η νέα, και ριζοσπαστική, αντίληψη εισάγει τη φύση και το φυσικό περιβάλλον στον ιστό της κοινωνίας. Ξεπερνά τα 'παραδοσιακά' ανθρωποκεντρικά θεωρητικά μοντέλα που επικρατούσαν έως τότε στις κοινωνικές επιστήμες τα οποία είχαν ως κοινό χαρακτηριστικό να προσεγγίζουν την κοινωνία αποκλειστικά από την πλευρά του ανθρώπου και των κοινωνικών σχέσεων και να παραβλέπουν τη σημασία της φύσης και του φυσικού περιβάλλοντος για την κοινωνία, και την αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση κοινωνίας - φύσης.

Σταδιακά εξελίσσεται μια μεταστροφή από το επιστημονικό παράδειγμα (Human Exceptionalism Paradigm) που εξαιρούσε την μελέτη του ανθρώπου και της κοινωνίας σε σχέση με άλλα έμβια όντα και τη φύση, προς ένα νέο επιστημονικό παράδειγμα (New environmental paradigm, 1978) στο οποίο οι άνθρωποι και οι κοινωνίες δεν είναι ανεξάρτητοι από τη φύση και τις επιρροές της, αλλά εξαρτημένοι και ενταγμένοι στο οικολογικό σύστημα και στη βιόσφαιρα της γης. Επιπλέον, δεν γίνονται αντιληπτές ως ξεχωριστές οντότητες που διαθέτουν πολιτισμό έναντι της φύσης αλλά ως οντότητες οι δράσεις των οποίων επηρεάζουν τη φύση και επηρεάζονται από αυτή. Τέλος, αρχίζει να γίνεται αντιληπτό το γεγονός πως οι φυσικοί πόροι δεν ήταν ανεξάντλητοι αλλά πεπερασμένοι.

Σημαντικό ρόλο για την παραπάνω εξέλιξη έπαιξαν κάποια σημαντικά γεγονότα και διεργασίες κατά τη δεκαετία του 1960 και κυρίως του 1970.

Το 1972 το Club of Rome [ίδρυση το 1968 με σκοπό την παγκόσμια αειφορική ανάπτυξη] δημοσίευσε τη μελέτη *The Limits to Growth*, η οποία

ανέδειξε τα όρια του συμβατικού ή κλασικού μοντέλου ανάπτυξης. Συμπεριλάμβανε την εξέταση της αύξησης του παγκόσμιου πληθυσμού, την εκβιομηχάνιση, την κατανάλωση φυσικών πόρων, των καταστροφών του περιβάλλοντος. Και προειδοποιούσε για την εξάντληση των φυσικών πόρων προς το τέλος του 2100, καθώς επίσης πως το υφιστάμενο ποσοτικό μοντέλο της οικονομικής / κοινωνικής ανάπτυξης θα έφθανε στα όριά του. Επιπλέον, το 1973 σημειώθηκε η πρώτη σοβαρή ενεργειακή κρίση που πρωτίστως ήταν γεωπολιτική και που όμως ανέδειξε τι θα μπορούσε να συμβεί εάν υπάρχει έλλειψη πετρελαίου.

Τέλος, τη δεκαετία του 1970, εμφανίζεται το σύγχρονο περιβαλλοντικό κίνημα τόσο σε τοπικό όσο και διεθνές επίπεδο, με στόχο την προστασία του φυσικού περιβάλλοντος και την αλλαγή της καθημερινής συμπεριφοράς και στάση ζωής σχετικά με τη φύση.

Η συνειδητοποίηση των συνθηκών, της κρίσης και των αλλαγών μπορεί να ονομαστεί: το σοκ μιας φύσης που έχει όρια και το σοκ της επιστήμης της Κοινωνιολογίας που έχει αμελήσει τη σημασία της φύσης για την κοινωνία. Τα παραπάνω οδηγούν στην ίδρυση του νέου επιστημονικού κλάδου της Κοινωνιολογίας του Περιβάλλοντος στην Αμερικανική Εταιρεία Κοινωνιολογίας.

Δημιουργείται μια εντελώς διαφορετική κοινωνιολογία που λαμβάνει υπόψη της τη σημασία της φύσης για την κοινωνία. Το νέο πεδίο σε αυτήν την πρώτη φάση, αναπτύχθηκε ραγδαία σε πανεπιστημιακό επίπεδο περιλαμβάνοντας ένα εύρος μελέτης όπως οι αντιδράσεις της κοινωνίας στα περιβαλλοντικά ζητήματα, οι αντιδράσεις της κοινωνίας στις φυσικές καταστροφές, οι επιρροές της κοινωνίας πάνω στη φύση μέσω τεχνολογίας και κατανάλωσης φυσικών πόρων, οι τεχνολογικοί κίνδυνοι για την κοινωνία και το φυσικό περιβάλλον, οι συνέπειες των ελλείψεων φυσικών πόρων, η περιβαλλοντική στάση, συνείδηση και συμπεριφορά.

Όμως, τη δεκαετία 1980 οι παγκόσμιες οικονομικές συνθήκες και γεωπολιτική αλλάζουν. Στις ΗΠΑ του Reagan κυριαρχεί ξανά το μοντέλο της οικονομικής ανάπτυξης χωρίς όρια, της ελεύθερης αγοράς (άκρατος φιλελευθερισμός) και της κοινωνίας της ευημερίας, κατανάλωσης και του ατομισμού. Το πρόβλημα των περιορισμένων ενεργειακών πόρων και η πρώτη ενεργειακή κρίση «λύθηκαν» με την απελευθέρωση της αγοράς ενέργειας και πολιτικές συνεννοήσεις μεταξύ Δύσης και χώρων παραγωγής πετρελαίου. Τα παραπάνω έχουν επιπτώσεις και στην εξέλιξη του νέου επιστημονικού πεδίου. Η Κοινωνιολογία του Περιβάλλοντος: χάνει ένα ποσοστό των μελών της και περιορίζονται οι έρευνες και δημοσιεύσεις. Αυτή η δεύτερη φάση μπορεί να ονομαστεί: η «εξυγίανση» από το πρώτο σοκ και η επιστροφή της Κοινωνιολογίας στην ανθρωποκεντρική αντίληψη.

Εντούτοις, υπάρχουν ενδείξεις, ότι το ζήτημα του περιβάλλοντος δεν θα εκλείψει. Οι περιπτώσεις μεγάλων δυστυχημάτων που προκάλεσαν και τεράστιες περιβαλλοντικές καταστροφές συγκλόνισαν την παγκόσμια κοινότητα τη δεκαετία του 1980 [ενδεικτικά η έκρηξη / καταστροφή μέρους του πυρηνοκίνητου εργοστασίου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας στο Τσερνόμπιλ της βόρειας Ουκρανίας το 1986, και η διαρροή τοξικών αερίων στο χημικό εργοστάσιο Union Carbide Corporation του Bhopal στην Ινδία το 1984 με χιλιάδες νεκρούς και ασθενείς].

Στο προσκήνιο, πλέον, ήρθε η κοινωνιολογική προσέγγιση της σύγχρονης κοινωνίας η οποία έβαζε στο επίκεντρο την έννοια του ρίσκου (κοινωνία του ρίσκου) και συγκεκριμένα το τεχνολογικό ρίσκο για τους ανθρώπους και το φυσικό περιβάλλον. Οι περισσότερες κοινωνιολογικές έρευνες αυτών και άλλων γεγονότων ήταν κλασικές κοινωνιολογικές μελέτες.

Στο επίκεντρό τους η επίδραση της κοινωνίας πάνω στο φυσικό περιβάλλον. Η δημιουργία ενός νέου θεωρητικού μοντέλου υποστήριξε ακόμα πιο πολύ αυτή την ανθρωποκεντρική προσέγγιση και την αμέλεια της αλληλεπίδρασης μεταξύ κοινωνίας και φύσης. Πρόκειται για το θεωρητικό μοντέλο της κοινωνικής ή πολιτισμικής κατασκευής της φύσης (κονστρουκτιβισμός). Στο πλαίσιο του κονστρουκτιβισμού, ΜΜΕ, επιστημονική κοινότητα και περιβαλλοντικά κινήματα παίζουν ένα ιδιαίτερο ρόλο στην ερμηνεία φυσικών των γεγονότων και δημιουργούν αντιλήψεις, εικόνες και παραστάσεις γύρω από το τι είναι η φύση και πώς πρέπει να είναι.

Η παραπάνω θεωρητική προσέγγιση που υποστηρίζει ότι τελικά έχουμε να κάνουμε με κοινωνικές και πολιτισμικές κατασκευές της φύσης και των προβλημάτων επικρατεί μέχρι σήμερα στις κοινωνικές επιστήμες (αρκετές μελέτες). Όμως το θεωρητικό μοντέλο της κοινωνικής ή συμβολικής κατασκευής της φύσης αγνοεί εν μέρει τις πραγματικές διαστάσεις των περιβαλλοντικών αλλαγών και προβλημάτων.

Κατά τη δεκαετία 1990 στο προσκήνιο έρχεται το ζήτημα των πραγματικών αλλαγών και αλλοιώσεων του φυσικού περιβάλλοντος και οι επιδράσεις της αλλοιωμένης φύσης πάνω στην κοινωνία και τον άνθρωπο. Το 1992 σε διεθνή διάσκεψη στο Rio de Janeiro, συζητήθηκε η αλλαγή του κλίματος και κέρδισε την παγκόσμια προσοχή. Πλέον, η αλλαγή του κλίματος, η ρύπανση του νερού, έδαφος, δασών, ατμόσφαιρας κτλ. εκλαμβάνονται ως κάτι σοβαρό και πραγματικό με επιπτώσεις στον άνθρωπο.

Η επιστημονική συζήτηση για το περιβάλλον και τη σχέση με τον άνθρωπο εισέρχεται σε μια τρίτη φάση: η φάση του πραγματικού οικολογικού προβλήματος ή η φάση της αποδοχής της περιβαλλοντικής κρίσης. Πλέον, είχαν συμβεί μεγάλες ποιοτικές και ποσοτικές αλλαγές όπως εμφάνιση και

συνειδητοποίηση των παγκόσμιων παγκόσμια περιβαλλοντικά προβλήματα (φαινόμενο του θερμοκηπίου, αλλαγή του κλίματος, τρύπα του όζοντος και η έλλειψη πόσιμου νερού σε πολλά μέρη του πλανήτη), πολλά τοπικά προβλήματα (ρύπανση των υδάτων, της ατμόσφαιρας και του εδάφους, απορρίμματα) που έπαιρναν γενικευτικό χαρακτήρα, συνείδηση της έλλειψης κατανόησης και των αιτιών και επιπτώσεων του συνόλου των περιβαλλοντικών προβλημάτων και συνείδηση πως οι επιπτώσεις των περιβαλλοντικών προβλημάτων είναι πιο σοβαρές για την υγεία και την ευημερία των ανθρώπων και των επόμενων γενιών.

Σήμερα το γνωστικό αντικείμενο της Κοινωνιολογίας του Περιβάλλοντος (η σχέση φύσης - κοινωνίας, η αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση κοινωνίας - φύσης) έχει γίνει πιο κατανοητό και ενσωματώνεται σε πανεπιστημιακές σπουδές σε πολλές χώρες του πλανήτη.

Επιπλέον, διαμορφώθηκαν τα εξής πεδία έρευνας: θεωρητική έρευνα, εμπειρική έρευνα στην περιβαλλοντική συνείδηση, συμπεριφορά και στάση, εμπειρική έρευνα στα περιβαλλοντικά κινήματα και περιβαλλοντικές οργανώσεις, εμπειρική έρευνα στην κοινωνική κατασκευή της φύσης ιστορικά και στη σύγχρονη κοινωνία, εμπειρική έρευνα στους τεχνολογικούς κινδύνους για τον άνθρωπο, τη φύση και οι κοινωνικές αντιδράσεις.

Ανάμεσα στην αμερικανική και την ευρωπαϊκή σχολή της κοινωνιολογίας του περιβάλλοντος σημειώνονται οι εξής διαφοροποιήσεις (Dunlap 2000): η πρώτη χαρακτηρίζεται από έναν εμπειρικό προσανατολισμό, ενώ η δεύτερη όχι (λίγες εμπειρικές έρευνες). Η πρώτη κάνει μια προσεκτική χρήση του θεωρητικού μοντέλου της κοινωνικής - συμβολικής κατασκευής της φύσης (υπάρχει μεν αλλά υπάρχουν επίσης και τα πραγματικά γεγονότα της μεταλλαγής της φύσης και των

οικοσυστημάτων), η δεύτερη κλίνει περισσότερο προς τη θεωρία της κοινωνικής κατασκευής της φύσης (με κίνδυνο να εστιάζει μόνο στις κοινωνικές / πολιτισμικές εικόνες και να αγνοεί τις πραγματικές μεταλλαγές της). Και τέλος, στην πρώτη χρειάζεται ενίσχυση της (απαραίτητης) θεωρητικής έρευνας, ενώ στη δεύτερη δίνονταν ιδιαίτερο βάρος.

Περιβαλλοντικά κινήματα

Ιστορία των περιβαλλοντικών κινήματων. Η πρώτη φάση.

Το πρώτο μεγάλο κύμα των περιβαλλοντικών κινήματων εμφανίστηκε κατά την περίοδο 1880 - 1914. Με πρωτοβουλίες πολιτών σε αρκετές ευρωπαϊκές χώρες σχημάτισαν ομάδες με σκοπό την προστασία φυσικών τοπίων, κάποιων ειδών της πανίδας και της φύσης εν γένει, και πέτυχαν μια πρώτη περιβαλλοντική νομοθεσία.

Βασικοί λόγοι προς αυτή την εξέλιξη ήταν: η εμφάνιση περιβαλλοντικών συνεπειών της βιομηχανικής επανάστασης και της ραγδαίας αστικοποίησης που αλλοίωσαν τα φυσικά και αγροτικά τοπία, η ανάπτυξη των φυσικών επιστημών οι οποίες ανέδειξαν τις αρνητικές επιπτώσεις της βιομηχανικής και αστικής δραστηριότητας στο φυσικό οικοσύστημα, μια τάση αλλαγής των πολιτισμικών αξιών στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, όπου ομάδες διανοούμενων (κυρίως) και αστών αμφισβητούσαν όλο και περισσότερο την κοινωνική και οικονομική πρόοδο, δημιουργώντας ρομαντικές και εξιδανικευμένες αντιλήψεις και ιδέες για τη φύση [π.χ. στην Αγγλία από διανοούμενους θεωρούνταν κριτήριο της ανωτερότητας του ανθρώπου η προστασία της φύσης και όχι η κυριαρχία της από τον

άνθρωπο, στη Γερμανία δημιουργήθηκε κίνημα που ώθησε τα ανώτερα αστικά στρώματα και τη νεολαία των πόλεων να απολαύσουν τη φύση [με πεζοπορίες στην εξοχή].

Τα παραπάνω πρέπει να ιδωθούν σε σχέση με την ανάπτυξη των ρομαντικών κινημάτων τον 19^ο αιώνα τα οποία σηματοδοτούσαν μια συναισθηματική αντίδραση στις ραγδαίες κοινωνικές, οικονομικές και τεχνολογικές αλλαγές και μια γενική κριτική στάση για την κατεύθυνση που ακολούθησαν οι δυτικές κοινωνίες. Η εξιδανικευμένη εικόνα της φύσης λειτουργούσε και ως πηγή σταθερότητας σε ένα γρήγορα και συχνά βίαια μεταβαλλόμενο κόσμο.

Προς τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές 20^{ου} αι. οι ομάδες προστασίας του περιβάλλοντος είχαν πολλαπλασιαστεί, όπως και η αύξηση της πολιτικής πίεσης για τη δημιουργία νομοθετικών πλαισίων για την προστασία της φύσης. Τα πεδία δράσης αφορούσαν την προστασία των πτηνών, την προστασία εθνικών τοπίων και περιοχών μεγάλης φυσικής ή περιβαλλοντικής σημασίας και κάλλους, την προστασία των μη πτηνών.

Σε ο, τι αφορούσε την προστασία των πτηνών (κυρίως αποδημητικών), στην Αγγλία στο β' μισό 10^{ου} αι. το κυνήγι ήταν ευρέως διαδεδομένο (και παραγωγικό). Το 1867 λειτούργησε ο πρώτος τοπικός σύλλογος και ασκήθηκε πολιτική πίεση για πρόταση νομοσχεδίου για την προστασία των πτηνών [αλτρουιστικά κίνητρα: να μην υπάρχει άσκοπη καταστροφή της άγριας φύσης]. Στην υπόλοιπη Ευρώπη σημειώθηκε αύξηση του ενδιαφέροντος για την προστασία των αποδημητικών και τοπικών πτηνών που θανατώνονταν για τις ανάγκες της γυναικείας μόδας (χρήση φτερών). Στις παραπάνω κινήσεις συμμετείχαν και γυναίκες των ανώτερων αστικών και αριστοκρατικών στρωμάτων δημιουργώντας συλλόγους, ενημερώνοντας την κοινή γνώμη και ασκώντας πολιτικές πιέσεις.

Σε ο, τι αφορούσε τη διατήρηση εθνικών τοπίων και περιοχών φυσικής ή περιβαλλοντικής σημασίας και κάλλους, αρκετές περιοχές και τοπία

έγιναν αντιληπτά ως εθνική κληρονομιά και ψηφίστηκαν νομοσχέδια για την προστασία εθνικών περιοχών σε Αγγλία, Γερμανία, Κάτω Χώρες και άλλα κράτη.

Για την προστασία της πανίδας, πλην πτηνών, σημειώθηκαν κινήσεις κυρίως προς όφελος μιας κοινωνικής ομάδας: των κυνηγών. Σταδιακά όλα τα περιβαλλοντικά ζητήματα συνδέθηκαν μεταξύ τους και οι διάφορες ομάδες και οργανώσεις προστασίας δημιούργησαν από κοινού μια γενική κινητοποίηση για την προστασία του περιβάλλοντος.

Πολλές οργανώσεις επιβίωσαν και στο Μεσοπόλεμο. Εντούτοις, τα μέλη τους περιορίστηκαν και το περιβαλλοντικό κίνημα ατόνησε. Η οργάνωση σε συλλόγους αφορούσε κυρίως άτομα από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα που είχαν πρόσβαση σε πολιτικούς παράγοντες και ασκούσαν πιέσεις σε βουλευτές για νομοσχέδια προστασίας (Lobbying).

Μεταβατική φάση του κρατικού χωροταξικού σχεδιασμού, των διεθνών περιβαλλοντικών θεσμών και του περιβαλλοντισμού (1945-1968).

Από το τέλος του Β Π.Π. έως τη δεκαετία 1970: μεταβατική φάση για το περιβαλλοντικό κίνημα και σημαντικές εξελίξεις. Σε αυτή την περίοδο, οι πολεμικές καταστροφές και η αναγκαία ανοικοδόμηση πόλεων και επαρχιών ήταν οι αφορμές για τη δημιουργία περιβαλλοντικού σχεδιασμού στις πόλεις και στην ύπαιθρο. Στην Αγγλία το 1947 το κεντρικό κράτος ανέλαβε την αρμοδιότητα για το χωροταξικό σχεδιασμό ενώ το 1949 ιδρύθηκε (με νόμο) κυβερνητική Υπηρεσία Προστασίας της Φύσης [ανάλογες ρυθμίσεις και σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες].

Επιπλέον, ιδρύθηκαν διεθνείς οργανισμοί με αντικείμενο το περιβάλλον και με την συνδρομή της UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization), όπως η IUPN (International Union for the Protection of Nature) το 1948 και από το 1956 ως IUCN

(International Union for Conservation and Natural Resources) που διευκόλυνε την ανταλλαγή επιστημονικών πληροφοριών αλλά και το WWF (World Wildlife Fund) το 1961, που στόχευε και στην κινητοποίηση της κοινής γνώμης.

Κατά την περίοδο αυτή τα θέματα προς συζήτηση ήταν η προστασία και διατήρηση του φυσικού περιβάλλοντος με έμφαση στη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος και όχι απλά στη διατήρησή του [γέννηση του περιβαλλοντισμού]. Επιπλέον, αναπτύχθηκε έντονη δραστηριότητα σε διεθνές επίπεδο με συμμετοχές ατόμων από διάφορα κοινωνικά στρώματα, ενώ η δράση περιλάμβανε Lobbying, πολιτικές σε κυβερνητικό, αλλά και μη κυβερνητικό επίπεδο (ΜΚΟ) και κινητοποίηση της κοινής γνώμης.

Φάση της οικολογικής συνείδησης, των διεθνών οργανισμών, των νέων κινημάτων και της ευρωπαϊκής πολιτικής (1970 – σήμερα).

Από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 το περιβαλλοντικό κίνημα περνά στη δεύτερη φάση με αύξηση του ενδιαφέροντος του κοινού για θέματα περιβάλλοντος και εμφάνιση πολλών νέων περιβαλλοντικών οργανώσεων [δίπλα στις παλαιότερες]. Απασχολούν, πλέον, η πυρηνική ενέργεια και τα ρίσκα της, τα περιορισμένα αποθέματα φυσικών πόρων όπως το πετρέλαιο, τα τοξικά απόβλητα, η όξινη βροχή, η βελτίωση της ποιότητας ζωής στις πόλεις. Στο νέο κίνημα συγκλίνουν επιστήμονες (βιολόγοι, οικολόγοι) που υποστηρίζουν τις περιβαλλοντικές οργανώσεις, η ανησυχία του ευρύ κοινού που προκαλούν μεγάλα συμβάντα και ατυχήματα (όπως το 1967 η απόρριψη από πετρελαιοφόρο πλοίο τεράστιας ποσότητας αργού πετρελαίου στον Ατλαντικό και η ρύπανση των ακτών της Κορνουάλης και της Βρετάνης, και το 1969 η διαρροή τοξικών ουσιών από μεγάλο χημικό εργοστάσιο, που προκάλεσε μεγάλη ρύπανση του Ρήνου), η ανάπτυξη πολιτισμικής κριτικής στις αναπτυγμένες βιομηχανικές

κοινωνίες, που αμφισβήτησαν τον ακόρεστο υλισμό και τον υπερβολικό καταναλωτισμό (κριτική που οδήγησε στα φοιτητικά κινήματα του 1968 και στα οποία η υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος συνδέονταν με το οικονομικό σύστημα και τα ελαττώματα της φιλελεύθερης δημοκρατίας), δράσεις στο επίπεδο της ευρωπαϊκής και διεθνούς πολιτικής (1970: «Ευρωπαϊκό Έτος Προστασίας Περιβάλλοντος» από το Συμβούλιο της Ευρώπης, 1972: σύγκληση της Συνόδου του Ο.Η.Ε. για το Ανθρώπινο Περιβάλλον στη Στοκχόλμη), και εκδόσεις όπως «Τα όρια της ανάπτυξης» (Λέσχη της Ρώμης) που ανέδειξαν τα περιορισμένα αποθέματα των φυσικών πόρων όπως το πετρέλαιο, το φυσικό αέριο και το κάρβουνο.

Το 1969 ιδρύθηκε η οργάνωση Φίλοι της Γης (Friends of the Earth International) στην ατζέντα της οποίας τα περιβαλλοντικά προβλήματα συνδέθηκαν με την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική δομή. Επίσης, εστίασε σε θέματα όπως πυρηνική ενέργεια, ανακύκλωση, διαχείριση φυσικών πόρων, νέες μορφές δράσης [ακτιβισμός και πολιτικοποίηση των περιβαλλοντικών προβλημάτων]. Το 1971 ιδρύθηκε η Greenpeace με το ενδιαφέρον της να περιλαμβάνει το πλανητικό οικοσύστημα και συσχετίζει τα περιβαλλοντικά ζητήματα με την οικονομία, το πολιτικό σύστημα και τον πολιτισμό των σύγχρονων κοινωνιών.

Το νέο περιβαλλοντικό κίνημα (από τέλη δεκαετίας 1960 – αρχές δεκαετίας 1970) εμφανίστηκε μαζί με άλλα σύγχρονά του όπως το φοιτητικό, το αντιπολεμικό, το κίνημα για δικαιώματα των ομοφυλόφιλων, των γυναικών, το φιλοζωικό κίνημα. Τα παραπάνω έχουν κοινά χαρακτηριστικά σχετικά με την οργάνωση, τις κοινωνικές ομάδες που συμμετέχουν, τα αντικείμενα ή θέματα, τις μορφές δραστηριοποίησης.

Οργάνωση. Τα νέα κινήματα ξεκίνησαν ως πιο ‘χαλαρά’ οργανωμένα σε σχέση με τα παλαιά [που οργανώνονταν σύμφωνα με γραφειοκρατικά και ιεραρχικά μοντέλα]. Αυτή η μορφή οργάνωσης (σε ομάδες και κοινωνικά δίκτυα) ικανοποιεί ανάγκες όπως η συναισθηματική ταύτιση με το κίνημα και η αίσθηση της αυτονομίας των μικρών ομάδων. Πλέον, η οργάνωση υποστηρίζεται και από τις νέες τεχνολογίες. Τα νέα κινήματα έχουν χαρακτήρα ενός νοητικό - πνευματικού χώρου παρά μιας αυστηρής οργάνωσης.

Κοινωνική προέλευση των μελών. Τα νέα κινήματα δεν ταυτίζονται με κοινωνικές τάξεις [όπως τα παλαιά]. Είναι ανοιχτά σε ένα μεγάλο φάσμα κοινωνικών ομάδων με μεγάλη συμμετοχή των μεσαίων στρωμάτων. Με αυτό τον τρόπο δεν έχουν ταξικό χαρακτήρα (δεν εκπροσωπούν συγκεκριμένα ταξικά συμφέροντα).

Θέματα / αντικείμενα. Τα νέα κινήματα εκδηλώνουν προτίμηση σε ζητήματα της καθημερινής ζωής, ζητήματα κοινωνικής ταυτότητας και του περιβάλλοντος [ποιότητας ζωής όπως η ποιότητα του αστικού, κοινωνικού και φυσικού περιβάλλοντος].

Μορφές δραστηριοποίησης. Δραματικές επιτελέσεις που προκαλούν το κοινό ενδιαφέρον, εναλλακτικές μορφές δράσης όπως φεστιβάλ, sit-in, διαδηλώσεις, χρήση των ΜΜΕ και γενικά μια καλή οργάνωση των δημόσιων σχέσεων του κινήματος, ομάδες πίεσης στα κοινοβούλια και στην Ε.Ε. (Lobbying).

Τη δεκαετία του 1970 το περιβαλλοντικό κίνημα είχε επεκταθεί και στη Μεσογειακή Ευρώπη (στην Ελλάδα: Ελληνική Εταιρεία Προστασίας της Φύσης). Η οικονομική ύφεση της συγκεκριμένης δεκαετίας δεν εμπόδισε την ανάπτυξη των περιβαλλοντικών κινήματων. Σε επίπεδο πολιτικής οργάνωσης ιδρύθηκαν τα πρώτα Πράσινα κόμματα. Το ενδιαφέρον του κοινού για το περιβάλλον διατηρήθηκε και λόγω των μεγάλων

δυστυχημάτων με περιβαλλοντικές επιπτώσεις στη δεκαετία του 1980. Από το 1987 το περιβάλλον μπήκε στην ατζέντα της Ε.Ο.Κ. (μετέπειτα Ε.Ε.).

Σύγκριση των κινήματων:

Μεταξύ πρώτου (1880-1914) και το δεύτερου κινήματος (1970 -) υπάρχουν κοινά στοιχεία αλλά και μεγάλες διαφορές. Στο πρώτο κίνημα δίνονταν έμφαση στην προστασία μερικών ειδών της πανίδας και τοπίων, με αποδοχή -εν γένει- της υπάρχουσας κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής τάξης. Στο δεύτερο κίνημα, έμφαση σε ολόκληρο το οικολογικό σύστημα και συσχετισμός με το κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό σύστημα.

Το δεύτερο (νέο) κίνημα ασκεί έντονη κριτική στην κοινωνία, οικονομία, πολιτικό σύστημα και δυτικό πολιτισμό, θεωρώντας τον υλισμό και τον υπερβολικό καταναλωτισμό υπεύθυνους για την κατάσταση της βιοσφαιρας. Οι οικολόγοι αγωνίζονται για μια οικονομία εναρμονισμένη με τη Φύση, στη συμμετοχική δημοκρατία, σε τεχνολογίες που δεν απαιτούν βαριά βιομηχανία και κρατικές αρχές αλλά μπορούν να ελέγχονται από άτομα [έναν λόγο μη αποδοχής των πυρηνικών εργοστασίων], σε μια πιο ανοιχτή για τον πολίτη δημοκρατία. Συμπερασματικά, η οικολογική στροφή στα νέα περιβαλλοντικά κινήματα αντιμετωπίζει τα προβλήματα πιο ολοκληρωτικά και συστηματικά, αλλά επίσης σημαίνει μια περισσότερο συστηματική αντίληψη της κοινωνίας και μια ουσιαστική κριτική όλων των πλευρών της.

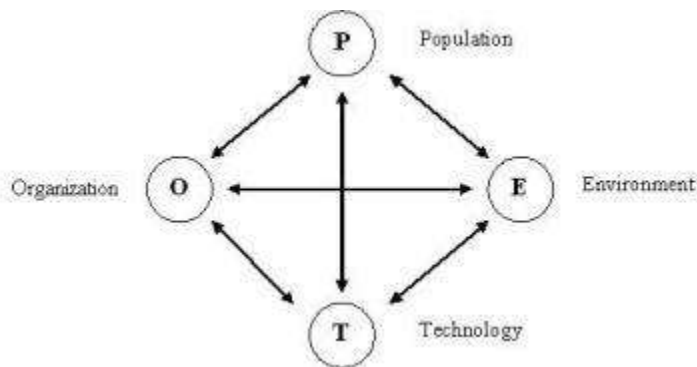
Νέες προσεγγίσεις της σχέσης κοινωνίας και φύσης

Ανθρώπινη Οικολογία

Η οικολογία σαν έννοια εμφανίζεται στα μέσα του 19^{ου} αιώνα για να νοηματοδοτήσει τις σχέσεις των έμβιων οργανισμών μεταξύ τους και με το περιβάλλον στο οποίο διαβιώνουν. Από τη δεκαετία του 1930 ο όρος Ανθρώπινη Οικολογία χρησιμοποιείται (Robert Park, 1936: «Human Ecology») ως θεωρητικό μοντέλο προσέγγισης ανάλυσης των ανθρώπινων κοινωνιών που διαβιώνουν σε αστικά περιβάλλοντα. Διαφορά μεταξύ φύσης και ανθρώπινης κοινωνίας: στη φύση οι σχέσεις μεταξύ των οργανισμών και μεταξύ οργανισμών & περιβάλλοντος καθορίζονται από βιολογικές διαδικασίες, ενώ στην ανθρώπινη κοινωνία από πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτισμικούς θεσμούς.

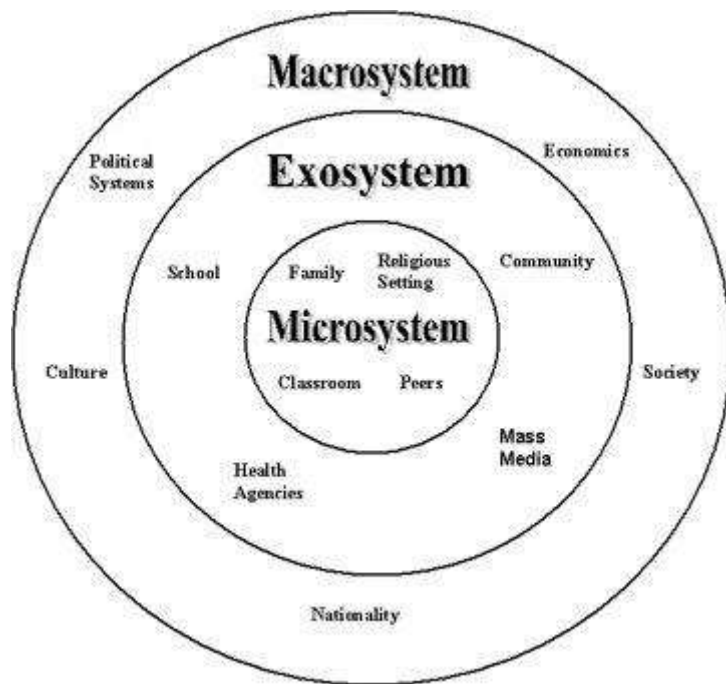
Η κατανομή των κοινωνικών ομάδων και των αστικών λειτουργιών στην πόλη (χωρική διαφοροποίηση) μπορεί να προκύψει: βάσει κοινωνικών ή οικονομικών συμφερόντων αλλά και ως αποτέλεσμα διαφοροποίησης βάσει φυλετικών, εθνικών ή ταξικών χαρακτηριστικών.

Θεωρητικό μοντέλο POET (Duncan, δεκαετία 1960): εστιάζει στους παράγοντες που καθορίζουν και διαμορφώνουν το «οικολογικό σύμπλεγμα»: P = population / πληθυσμός, O = organization / οργάνωση της κοινωνίας, E = environment / περιβάλλον, T = technology / τεχνολογία, όπου κάθε στοιχείο του σχετίζεται αμοιβαίως με τα υπόλοιπα.

Οι Dunlap και Catton (δεκαετία 1970) επικεντρώνουν την προσοχή τους στην οργάνωση της κοινωνίας σε σχέση με την αλληλεπίδραση με το φυσικό περιβάλλον ως εξής: Η Κοινωνιολογία του Περιβάλλοντος ασχολείται με το Φ.Π. σε συσχέτιση με το «κοινωνικό σύμπλεγμα», που αποτελείται από τα στοιχεία της κοινωνίας, της οργάνωσης και της τεχνολογίας. Τα διάφορα περιβάλλοντα ορίζονται ως: φυσικό περιβάλλον (άγρια φύση, φυσικοί πόροι), δομημένο περιβάλλον και τροποποιημένο περιβάλλον (ρύπανση της θάλασσας, της ατμόσφαιρας, του έδαφος, σχεδιασμένα τοπία, πάρκα κλπ). Επιπλέον, γίνεται διάκριση τριών επιπέδων της αλληλόδρασης μεταξύ κοινωνίας και Φ.Π. (τροποποιημένο ή όχι): α) το συμβολικό - νοητικό επίπεδο της αλληλόδρασης (συμβολική κατασκευή της φύσης, σημασίες, αντιλήψεις, εικόνες της φύσης). Αυτό το επίπεδο καθορίζει τις αντιλήψεις των κοινωνιών και ατόμων, β) το επίπεδο της πραγματικής συμπεριφοράς, γ) το επίπεδο της φυσιολογικής αλληλόδρασης το οποίο περιλαμβάνει θέματα υγείας (πώς επηρεάζει το Φ.Π. την υγεία) αλλά και τις πραγματικές επεμβάσεις στο περιβάλλον. [στις αναλύσεις πρέπει να γίνεται συσχέτιση όλων των επιπέδων].

Συστημική Θεωρία

Η έννοια του συστήματος στην Κοινωνιολογία.

Η δομολειτουργική σχολή του Talcott Parsons [κύριο έργο: *Economy and Society*, (1936)] έχει επικεντρώσει στα διάφορα κοινωνικά συστήματα και υπο - συστήματα. Στη γενική θεωρία των συστημάτων (δημιουργήθηκε τη δεκαετία του 1930 από μαθηματικούς), ένα σύστημα ορίζεται ως εξής: έχει όρια, αποτελείται από διαφορετικά μέρη τα οποία αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους, και έχει δημιουργικό χαρακτήρα (αναγκαία προϋπόθεση) παράγοντας (ποσοτικά και ποιοτικά) νέα μονάδα σε ένα διαφορετικό επίπεδο από αυτό των μερών του.

Η συστημική οικολογία ακολουθεί την οικολογία του 19^{ου} αι. Οι πληθυσμοί ενός φυσικού οικοσυστήματος προσαρμόζονται στις αλλαγές του περιβάλλοντος και στις εσωτερικές αλλαγές του συστήματος (γεννητικότητα και θνησιμότητα). Κάθε οικοσύστημα διαθέτει διαδικασίες ελέγχου, ρύθμισης και αντιδράσεων που έχουν σημαντικό ρόλο στην επικοινωνία του με το περιβάλλον και για τη σταθερότητα του. Επίσης, κάθε οικοσύστημα διαθέτει εσωτερικές λειτουργίες εκ των οποίων οι

βασικές είναι η συμβίωση, ο ανταγωνισμός, η εισροή και διαδοχή, η θήρευση μεταξύ πληθυσμών, οι στρατηγικές επιβίωσης των πληθυσμών.

Ο Parsons χρησιμοποιώντας τη συστημική θεωρία αντιμετώπισε την κοινωνία ως σύστημα με τέσσερα υποσυστήματα: το βιολογικό - φυσικό (φυσικές ανάγκες της κοινωνίας και φυσικοί πόροι), το υποσύστημα της προσωπικότητας ατόμων, το κοινωνικό υποσύστημα (οικονομία, πολιτικοί, νομικοί, θρησκευτικοί θεσμοί), το υποσύστημα του πολιτισμού.

Με τη συστημική θεωρία προσεγγίζονται και μελετώνται οι σχέσεις ανταλλαγής και αλληλεξάρτησης των ανθρώπινων κοινωνιών με το Φ.Π. Για παράδειγμα η ανταλλαγή της πόλης με τη φύση. Η πόλη εισάγει και εξάγει ύλη και ενέργεια από και προς το περιβάλλον. Εντοπίζονται λειτουργίες (κάποιες και κατ' αντιστοιχία των φυσικών οικοσυστημάτων) όπως ελέγχου, ρύθμισης, αντίδρασης προς τα έξω, συμβίωση, ανταγωνισμός, εισροή και διαδοχή στρατηγικές επιβίωσης.

Η πόλη ως οικοσύστημα προσλαμβάνεται μέσα από τρεις εκδοχές. Η πρώτη αφορά την πόλη ως ένα «φυσικό» οικοσύστημα (π.χ. όπως ένα δάσος ή μια λίμνη). Με αυτό τον τρόπο γίνεται σύνδεση της πόλης και της κοινωνίας άμεσα με τους φυσικούς πόρους και τα περιβαλλοντικά προβλήματα. Η δεύτερη αφορά την πόλη ως «κοινωνικό» οικοσύστημα με άμεση αναφορά στην ανθρώπινη οικολογία και τους παράγοντες που διαμορφώνουν το οικολογικό σύμπλεγμα (ΡΟΕΤ – πληθυσμός, κοινωνική οργάνωση, περιβάλλον, τεχνολογία). Η τρίτη αφορά την πόλη ως ένα ανοιχτό σύστημα τύπου «μαύρου κουτιού». Σε αυτή τονίζεται η δυναμικότητα και πολυπλοκότητα της ανθρώπινης κοινωνίας. Με τις συνθήκες ασχολείται η κοινωνιολογική έρευνα που εστιάζει στη διαχείριση των φυσικών πόρων που εισάγονται στην πόλη, την

κατανάλωση τον ρόλο των θεσμών στην οργάνωση καθώς και τις τεχνολογίες που χρησιμοποιούνται.

Θεωρία του Μεταβολισμού

Η χρήση της έννοια του μεταβολισμού στην κοινωνία αφορά ένα θεωρητικό μοντέλο για τη σχέση κοινωνίας και φύσης και τις ανταλλαγές τους.

Στην επιστήμη της βιολογίας αφορά μια βιοχημική διαδικασία μετατροπής ύλης (π.χ. τροφή) και ενέργειας για την αυτοσυντήρηση, ανάπτυξη και αναπαραγωγή ζωντανών οργανισμών. Διακρίνει τη λειτουργία κυττάρων, οργάνων και ολόκληρων οργανισμών. Ο μεταβολισμός απαιτεί αυτό - οργάνωση και αυτό - έλεγχο.

Το ερώτημα που προκύπτει είναι αν η έννοια του μεταβολισμού μπορεί να αφορά ένα ολόκληρο οικοσύστημα. Επίσης, αν ένα ολόκληρο οικοσύστημα δύναται να οργανώσει και να ελέγξει τις διαδικασίες μεταβολισμού των μελών του, και τέλος αν υπάρχει κοινή δράση όλων των μελών.

Αν και οι άνθρωποι ως βιολογικά όντα και οι κοινωνίες ως ανθρώπινα σύνολα διαθέτουν μεταβολισμό (δηλ. ανταλλαγή με το φυσικό περιβάλλον τους), μπορεί να στηριχθεί ο ισχυρισμός πως οι κοινωνίες ως συστήματα ή ως μορφές οργάνωσης έχουν μεταβολισμό;

Η συλλογική δραστηριότητα σχετίζεται με το σύνολο των αναγκών που χαρακτηρίζουν την ανθρώπινη ζωή όπως: τροφή, στέγη, ενδυμασία, επαγγέλματα, τεχνολογίες, πολιτισμική παραγωγή κλπ. Επομένως, ο μεταβολισμός μιας κοινωνίας δεν είναι μόνο βιολογικός και, επιπλέον, οργανώνεται και ελέγχεται συλλογικά. Πρόκειται για ένα ευρύτερο μεταβολισμό που εισάγει ύλη και ενέργεια στο κοινωνικό σύστημα και το

χώρου όπου αυτό οργανώνεται και εξάγει στοιχεία που θεωρούνται βλαβερά ή άχρηστα. Και δεν καθορίζεται μόνο από τις βιολογικές ανάγκες, αλλά και από κοινωνικούς και πολιτισμικούς παράγοντες.

Η έννοια του μεταβολισμού στην Κοινωνιολογία. Ο Marx υπήρξε ο πρώτος που αναφέρθηκε έμμεσα στη διαδικασία μεταβολισμού και ανταλλαγής φύσης και κοινωνίας με την ανάλυση του ρόλου της εργασίας που οργανώνει, ρυθμίζει και ελέγχει το μεταβολισμό των ανθρώπινων κοινωνιών ως ο κυριότερος διαμεσολαβητής μεταξύ φύσης και κοινωνίας, για την ακρίβεια: φυσικών πόρων και κοινωνίας. Η ανθρώπινη εργασία οργανωμένη κοινωνικά μεταμορφώνει το φυσικό περιβάλλον, συλλέγει και συγκεντρώνει φυσικούς πόρους, επεξεργάζεται φυσικούς πόρους. Ο κοινωνικός μεταβολισμός αφορά την κοινωνικά οργανωμένη ανταλλαγή της ανθρώπινης κοινωνίας με τη φύση.

Ένας άλλος φιλόσοφος και κοινωνικός επιστήμονας, ο Herbert Spencer (1820-1903) επικέντρωσε την προσοχή του στο θέμα της ενέργειας. Η ανάπτυξη (εξέλιξη μιας κοινωνίας) σχετίζεται άμεσα με το ενεργειακό μεταβολισμό της. Μεγαλύτερη κατανάλωση ενέργειας = μεγαλύτερη ανάπτυξη της κοινωνίας.

Η έννοια του μεταβολισμού στα σύγχρονα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Το θεωρητικό μοντέλο του Rolf Peter Sieferle (1997) βασίζεται στην έννοια του μεταβολισμού. Στο επίκεντρο του μοντέλου: ο πληθυσμός που όμως υπάρχει και εξελίσσεται στις σφαίρες της φύσης και του πολιτισμού (δηλ. ο κοινωνικός θεσμός που παράγει σύμβολα, αξίες, σημασίες και δίνει νόημα στον κόσμο και στη φύση).

Τα μέλη του πληθυσμού έχουν βιολογικά αλλά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Υπάρχει μια ζωντανή επικοινωνία και αλληλεπίδραση μεταξύ πληθυσμού και πολιτισμού, δηλ. της συμβολικής κατασκευής της

φύσης και της κοινωνίας. Ο πληθυσμός αποκτά εμπειρίες και βιώνει τη φύση που με τη σειρά της επηρεάζει και την κατασκευή συμβόλων, εικόνων, αξιών και αντιλήψεων. Σχηματίζονται ροές ενέργειας και ύλης που διαπερνούν την κοινωνία στη διαδικασία του μεταβολισμού της. Input (εισαγωγή - εισροή) ενέργεια και ύλη. Output (εξαγωγή - εκροή) καυσαέρια, λήμματα, σκουπίδια, θερμότητα κτλ.

Υπάρχουν δυο μορφές κοινωνικού μεταβολισμού: ο γραμμικός και ο κυκλικός μεταβολισμός.

Κοινωνία του Ρίσκου

Η προσέγγιση της σύγχρονης κοινωνίας ως Κοινωνία του Ρίσκου (δεκαετία του 1980, Ulrich Beck και Anthony Giddens).

Χαρακτηριστικό στοιχείο της κοινωνίας του ρίσκου η αβεβαιότητα και αμφισβήτηση. Στη νεωτερικότητα η έννοια του ρίσκου συχνά χρησιμοποιήθηκε ως συνώνυμη με την έννοια του κινδύνου. Όμως η έννοια του κινδύνου αναφέρεται σε καταστάσεις ή συμβάντα που υφίστανται και μπορούν να προκαλέσουν βλάβη ή καταστροφή. Το ρίσκο είναι κάτι που ακόμα δεν υπάρχει, τείνει να υφίσταται δυνητικά και συνδέεται με την αβεβαιότητα. Ακόμη, το ρίσκο προϋποθέτει πάντα μια απόφαση. Όταν λαμβάνονται αποφάσεις υπό τη σκέψη του κινδύνου τότε ο κίνδυνος γίνεται ρίσκο.

Προκύπτουν πλέον ζητήματα όπως ο έλεγχος (και από ποιον) του ρίσκου, το αποτέλεσμα και τα οφέλη του ρίσκου και, τέλος, ο καταλογισμός των ευθυνών για το θετικό ή το αρνητικό αποτέλεσμα μετά τη λήψη του ρίσκου.

Σύγχρονη κοινωνία του ρίσκου. Η σύγχρονη κοινωνία λόγω της αποσύνδεσης των παλαιών κοινωνικών πλαισίων, δομών και θεσμών,

οδηγείται στο να λαμβάνει συνέχεια αποφάσεις. Τις τελευταίες δεκαετίες αμφισβητούνται το βιομηχανικό - οικονομικό πλαίσιο και οι θεσμοί του [σχέσεις εργασίας κλπ], η αλλοίωση παγιωμένων κοινωνικών δομών και η εξασθένηση του κράτους πρόνοιας, το εθνικό και γεωγραφικό πλαίσιο, και τέλος, το περιβαλλοντικό πλαίσιο (κατάρρευση της βεβαιότητας για το αναπτυξιακό μοντέλο).

Ως αποτέλεσμα όλων αυτών των παραπάνω, εμφανίζονται η εξατομίκευση στο οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, ο πολλαπλασιασμός των τρόπων ζωής, η ανάγκη προσωπικών αποφάσεων και επιλογών, η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, της πολιτικής και φυσικά των περιβαλλοντικών προβλημάτων.

Τα ρίσκα της σύγχρονης κοινωνίας δεν έχουν γεωγραφικά όρια, υπερβαίνουν τα τοπικά και εθνικά πλαίσια και καθίστανται ρίσκα της παγκόσμιας κοινωνίας. Επίσης, αφορούν όλο και περισσότερους και τείνουν να γίνουν καθολικά διαπερνώντας κοινωνικές τάξεις και στρώματα.

Οι έννοιες του κυκλικού (αιφορικού) και του γραμμικού μεταβολισμού των πόλεων

Ως τη δεκαετία του 1970, οι σύγχρονες κοινωνίες αγνοούσαν το ρόλο της Φύσης στο κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό γίγνεσθαι. Όμως η Φύση και οι πόροι της αποτελούσαν αντικείμενο της επιστήμης, παραγωγής και κατανάλωσης. Παράλληλα, το φυσικό περιβάλλον αποτελούσε χώρο διαφυγής από τον επιστημονικό-τεχνολογικό πολιτισμό, τις πόλεις και τη βιομηχανική κοινωνία.

Η σύγχρονη κοινωνία δημιουργούσε και δημιουργεί σχέσεις αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης ανάμεσα στην ανάπτυξή της και τη μελέτη, διαμόρφωση και κατανάλωση της φύσης [Bruno Latour στο βιβλίο του «Ουδέποτε υπήρξαμε μοντέρνοι» (2000, 1991)].

Η έννοια της αειφορίας σηματοδοτεί τη φέρουσα ικανότητα της φύσης στη διάρκεια του χρόνου. Η αειφορική ανάπτυξη είναι ο τρόπος ανάπτυξης που φροντίζει για τις μελλοντικές δυνατότητες της ανάπτυξης σε συνάρτηση με τη φέρουσα ικανότητα της φύσης. Στο προσκήνιο έρχεται ο τρόπος διαχείρισης των φυσικών πόρων και οι βιώσιμες λύσεις.

Η ιδέα της αειφορικής ανάπτυξης αναδύθηκε από τη δεκαετία του 1980 και έπειτα ως αντίδραση σε δυο λανθασμένες αξιώσεις του υφιστάμενου μοντέλου ανάπτυξης. Η πρώτη πως η μεταπολεμική μορφή ανάπτυξης μπορεί να γενικευθεί χωρικά σε όλο τον πλανήτη και η δεύτερη πως μπορεί να διαρκέσει στο χρόνο. Από τη δεκαετία του 1970 είχε γίνει αντιληπτό πως το συμβατικό μοντέλο ανάπτυξης είχε φτάσει ή θα φτάσει στα όριά του [Club of Rome, 1972] και, ακόμη περισσότερο, είχε αυξήσει τις ανισότητες μεταξύ Βορρά και Νότου (πλούτου και φτώχειας) προκαλώντας και σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα. Στο εξής, το ζητούμενο ήταν ένα εναλλακτικό μοντέλο ανάπτυξης που καταναλώνει και ρυπαίνει λιγότερο τη φύση και ενσωματώνει περισσότερους ανθρώπους.

Η έννοια της αειφορικής ανάπτυξης προέκυψε μέσα από το συσχετισμό του κλασικού μοντέλου οικονομικής ανάπτυξης και του περιβαλλοντισμού

[Συνδιάσκεψη των ΟΗΕ για το Περιβάλλον (Στοκχόλμη 1972) και η Συνδιάσκεψη της ΕΟΚ (Ελσίνκι 1975)].

Πλέον, η οικονομική ανάπτυξη αντιμετωπίστηκε ως μια πιο ευέλικτη και ανοιχτή διαδικασία σε σχέση με τη γραμμική διαδικασία συσσώρευσης πλούτου [ιστορικό μοντέλο των βορείων βιομηχανικών χωρών]. Στο προτεινόμενο νέο μοντέλο οι νέες τεχνολογίες και υπηρεσίες βρέθηκαν στο επίκεντρο.

Η Φύση δεν γίνεται αντιληπτή μόνο ως ένας ‘θησαυρός’ που πρέπει να διατηρείται και να προστατεύεται από τον άνθρωπο, αλλά ως πηγή πόρων που χρήζουν ορθολογικής διαχείρισης σύμφωνα με τις αρχές της αειφορίας. Ενώ στη φάση του περιβαλλοντισμού το φυσικό περιβάλλον (τοπία, ύδατα, έδαφος, άγρια πανίδα, χλωρίδα) θεωρήθηκαν άξια διατήρησης και προστασίας ως τέτοια, πλέον η προσοχή επικεντρώνεται σε μια ορθολογική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων.

Σε έκθεση της Παγκόσμιας Επιτροπής για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (WCED) το 1987, και με τίτλο *Our Common Future*, διατυπώθηκε πως η αειφορική ανάπτυξη ικανοποιεί τις τωρινές ανάγκες χωρίς να βλάπτει τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιούν τις δικές τους ανάγκες. Σημειώνονταν δε πως οι ανάγκες των φτωχών πληθυσμών του κόσμου ήταν ουσιαστικές και έπρεπε να αντιμετωπιστούν κατά προτεραιότητα. Επίσης πως η σημερινή τεχνολογία και κοινωνική οργάνωση έχουν περιορίσει ή και καταστρέψει τη φέρουσα ικανότητα της φύσης. Και τέλος, προτεινόταν αλλαγές στην τεχνολογία και κοινωνική οργάνωση στις ανεπτυγμένες χώρες με στόχο την εξασφάλιση της αειφορίας.

Τα παραπάνω συνέδεαν την αειφορική ανάπτυξη με πολλούς πολιτικούς, κοινωνικούς και περιβαλλοντικούς στόχους παγκόσμιας εμβέλειας. Από τότε και στο εξής, και για πρώτη φορά, η σύγχρονη κοινωνία: αποδέχεται την αλληλεξάρτηση μεταξύ οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και Φ.Π. αμφισβητώντας τη διχοτομία μεταξύ ανθρώπινου και μη ανθρώπινου κόσμου.

Αειφορική ανάπτυξη των πόλεων

Η ιστορία των πόλεων: μια ιστορία χειραφέτησης από τη φύση.

Εντούτοις, η ιστορία των πόλεων είναι και ιστορία εξάρτησης από τη φύση. Οι πόλεις καταβάλλουν προσπάθειες για την εξασφάλιση των αναγκαίων Φ.Π. με τεχνολογικά και πολιτικά μέσα. Εισάγουν τρόφιμα, πρώτες ύλες, ενέργεια και παράγουν απόβλητα (οι μέθοδοι αλλάζουν ιστορικά).

Πορεία προς το γραμμικό μεταβολισμό των πόλεων. Μέχρι τον 19^ο αι. οι πόλεις πραγματοποιούσαν ελάχιστες εισαγωγές (και κυρίως από την κοντινή ύπαιθρο). Χρησιμοποιούνταν πόροι, νερό, τρόφιμα και πρώτες ύλες που εντοπίζονταν και καλλιεργούνταν είτε στο εσωτερικό τους είτε στα περίχωρά τους.

Με την εξέλιξη των πόλεων τον 19^ο και 20^ο αι. ο αστικός μεταβολισμός οργανώνεται σταδιακά ως *γραμμικός μεταβολισμός*. Οι πόλεις εισάγουν (πλέον) όλους τους φυσικούς πόρους και εξάγουν τα περισσότερα απόβλητά τους στο φυσικό περιβάλλον.

Η γραμμική μορφή της ανταλλαγής οργανώνεται μέσω τεχνικών υποδομών συστημάτων μεταφοράς οικονομικών και πολιτικών διαδικασιών που εξασφαλίζουν την εισροή των αναγκαίων πόρων και την εκροή των αποβλήτων.

Με τη δυναμική ανάπτυξη των πόλεων περιορίστηκε η σχετική τους αυτάρκειά τους (που περιορίστηκε και από τις συνέπειες της ρύπανσης του αστικού εδάφους και υπεδάφους) και αυξήθηκε η εισαγωγή τροφίμων, νερού, πρώτων υλών και ενέργειας. Οι πόλεις, πλέον, περνούσαν και σε ρόλο διαχειριστή. Η ύπαιθρος άρχισε να παράγει για μια ευρύτερη αγορά και σταδιακά προσαρμόστηκε στα βιομηχανικά προϊόντα και τον αστικό τρόπο ζωής.

Μετά από το Β Π.Π. με την παγκοσμιοποίηση της αγοράς μέσω και των νέων συστημάτων συγκοινωνίας και επικοινωνίας, οι ευρωπαϊκές πόλεις εισάγουν καταναλωτικά αγαθά και ενέργεια σχεδόν από παντού. Ο αστικός τρόπος ζωής και τα βιομηχανικά διαδόθηκαν περισσότερο στην ύπαιθρο, που πλέον αστικοποιείται και πολεοδομικά. Η αστική μορφή διαχείρισης της ανταλλαγής με τη φύση βρίσκεται παντού και ο γραμμικός μεταβολισμός των πόλεων έχει γίνει το γενικό πρότυπο της ανταλλαγής με τη φύση.

Ο γραμμικός μεταβολισμός συνδέεται με αξίες του σύγχρονου δυτικού πολιτισμού όπως ατομική και κοινωνική πρόοδος, εκσυγχρονισμός, άνεση, ασφάλεια. Οι τεχνικές υποδομές έπαιξαν μεγάλο ρόλο στη δημιουργία των πολιτισμικών προτύπων και της σύγχρονης αστικής κουλτούρας.

Σε αυτό το πλαίσιο εξελίχθηκαν και οι σχετικές επιστήμες, επαγγελματικοί κλάδοι, πολιτικές αντιλήψεις και νομοθεσίες. Η διαχείριση από την πλευρά των επιστημόνων βασίζεται στα παραπάνω πρότυπα (αν και τα τελευταία 30 χρόνια όμως παρατηρείται μια βαθμιαία αλλαγή).

Οι πόλεις επεκτείνονται καταστρέφοντας τεράστιες εκτάσεις εις βάρος της υπαίθρου. Η συνολική εικόνα του γραμμικού μεταβολισμού αναδεικνύει, ότι οι ίδιες οι πόλεις διαμορφώνουν τελικά την περιβαλλοντική κατάσταση του πλανήτη.

Επομένως η αειφορική ανάπτυξη των πόλεων αφορά την *μετατροπή του γραμμικού μεταβολισμού σε κυκλικό* ή τουλάχιστον τη *μείωση των εισροών και εκροών*. Προαπαίτηση για αυτό είναι η αλλαγή του τρόπου ζωής, ενεργή συμμετοχή των πολιτών και νέες αντιλήψεις για την πόλη, το σχεδιασμό της και τη διαχείριση των Φ.Π. και αποβλήτων.

Πόλη ως οικοσύστημα, χωρικός σχεδιασμός και διαχείριση Φ.Π.

Απαιτείται μια νέα θεώρηση για τη σχέση πόλης και υπαίθρου, ως μια ενότητα. Ο χωρικός σχεδιασμός πρέπει να περιλαμβάνει την πόλη και τα περίχωρά της, να είναι ολοκληρωτικός καθώς οι διαφορές μεταξύ πόλης και υπαίθρου έχουν μειωθεί αισθητά.

Η μείωση των εισροών και εκροών στοχεύει στη δημιουργία λιγότερων προβλημάτων στις πηγές των Φ.Π. και στους αποδέκτες των αποβλήτων.

Η εξοικονόμηση ενέργειας συμβάλλει σημαντικά στη μείωση των εισροών ενέργειας και στη μείωση των ατμοσφαιρικών ρύπων, δηλαδή των εκροών.

Η αποφυγή ή μείωση της παραγωγής απορριμμάτων μειώνει την εισροή πρώτης ύλης και την εκροή σκουπιδιών και συμβάλλει στην ανάπτυξη ενός κυκλικού μεταβολισμού.

Προϋποθέσεις της στρατηγικής αειφορικής διαχείρισης των φυσικών πόρων είναι από τη πλευρά των πολιτών και της πολιτικής είναι η μετατροπή των καταναλωτικών πρότυπων, η εισαγωγή και χρήση της λεγόμενης «πράσινης» ή «καθαρής» τεχνολογίας, η ουσιαστική εμπλοκή των κοινωνικών και οικονομικών φορέων της πόλης, και μάλιστα από την αρχή της διαδικασίας, η ενιαία θεώρηση της περιβαλλοντικής, πολεοδομικής και χωροταξικής πολιτικής.

Η αστική ανάπτυξη μετά το 2^ο Παγκόσμιο Πόλεμο και η εξέλιξη των ελληνικών πόλεων: Το παράδειγμα της Αθήνας

Στη Βορειοδυτική Ευρώπη σε ό,τι αφορά τις πόλεις και τις αστικοποιημένες περιφέρειες επικράτησε η ισχυρή κρατική ρύθμιση των (σχεδιασμός, υποδομές κλπ). Επικράτησαν μεγάλα οικονομικά συμφέροντα, ενώ επιρροή άσκησαν αστικά κινήματα στο επίπεδο της γειτονιάς αλλά και σχετικά με μεγάλες επεμβάσεις στον αστικό χώρο. Στη νότια Ευρώπη και την Ελλάδα η κρατική ρύθμιση ήταν ασθενής επικράτησαν μικρομεσαία οικονομικά συμφέροντα τα οποία δρουν σε μικρομεσαία κλίμακα. Επιρροή άσκησε η οικογένεια και τα δίκτυά της σε ένα πλέγμα άτυπων ιδιωτικών αλλά και πολιτικών πελατειακών δικτύων, όπως σύλλογοι και συνεταιρισμοί.

Σχετικά με τα κοινωνικά θεμέλια της αστικής ανάπτυξης, το ελληνικό μεταπολεμικό μοντέλο αστικής ανάπτυξης στηρίχθηκε κοινωνικά στην οικογένεια, στα κοινωνικά δίκτυά της και στην κοινωνική νομιμοποίηση της παρανομίας, όσον αφορά την καταπάτηση δημόσιας γης και την κατασκευή αυθαιρέτων κτισμάτων.

Η κοινωνικοποιημένη οικογένεια δρα στα τυπικά και / ή άτυπα δίκτυα της. Η περίπτωση των τυπικών δικτύων αφορά συλλόγους και οικοδομικούς συνεταιρισμούς. Το 2009 για παράδειγμα, 128 οικοδομικοί συνεταιρισμοί διεκδικούσαν στην Αττική 110 χιλιάδες στρέμματα δασικής γης και δημόσιων εκτάσεων. Η περίπτωση των άτυπα δικτύων αφορά δίκτυα συγγενειών, συμπατριωτών ή γειτονιών. Σε αυτό το πλαίσιο αλληλοβοηθούνται οικογένειες π.χ. στην οικοδομική δραστηριότητα κατοικιών αλλά και οικισμών.

Στη λειτουργία των οικογενειακών δικτύων λαμβάνουν χώρα νόμιμες και παράνομες πρακτικές. Σε γενικές γραμμές πρέπει να τονίσουμε το μεγάλο ρόλο της οικογένειας και των δικτύων της στην ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων. Στις νόμιμες πρακτικές περιλαμβάνονται η αγορά μεγάλων εκτάσεων με εκπόνηση ιδιωτικού ρυμοτομικού σχεδίου και πώληση οικοπέδων, η αγορά οικοπέδου εντός ή εκτός πολεοδομικού σχεδίου, η αγορά διαμερίσματος, η αυτοκατασκευή μικρών μονοκατοικιών, η κατασκευή πολυκατοικίας στο πλαίσιο της αντιπαροχής. Στις παράνομες πρακτικές περιλαμβάνονται η καταπάτηση δημόσιας γης (φαινόμενο που ακολουθούσε τις δασικές πυρκαγιές), κατασκευή αυθαίρετων κτισμάτων (ολόκληρα ή εν μέρει) και οικισμών τα οποία και οι οποίοι ακολούθως «ρυθμίζονταν» από τις εκάστοτε κυβερνήσεις, συνήθως τις προεκλογικές περιόδους που εξέδιδαν νόμους για τακτοποιήσεις. Οι παράνομες πρακτικές υποστηρίζονταν από τον τρόπο που λειτουργούσε υπηρεσίας κοινής ωφέλειας που παρείχαν στα αυθαίρετα κτίσματα υποδομές και συνδέσεις σε ρεύμα, νερό και τηλεφωνεία.

Η αστική ανάπτυξη στην Ελλάδα στηρίχθηκε οικονομικά στη κινητοποίηση ιδιωτικών οικογενειακών κεφαλαίων. Οι πηγές αυτών των πόρων ήταν για δεκαετίες είτε η μεταναστευτική εργασία ή η πώληση αγροτικής γης. Στη δεκαετία του 1990 ξεκίνησε η χρηματοδότηση της αγοράς μονοκατοικιών και διαμερισμάτων με τραπεζικά δάνεια. Επίσης, στηρίχτηκε στην αυτό - εκμετάλλευση του οικογενειακού εργατικού δυναμικού αλλά και στο σύστημα της αντιπαροχής (όπου συμμετέχουν ιδιοκτήτες οικοπέδων, αγοραστές διαμερισμάτων και μικρές κατασκευαστικές εταιρίες - εργολάβοι).

Σχετικά με το πολιτισμικό πλαίσιο της αστικής ανάπτυξης, η ενεργοποίηση του κοινωνικού και του οικονομικού κεφαλαίου της οικογένειας λαμβάνει χώρα σε ένα ισχυρό πολιτισμικό πλαίσιο το οποίο νομιμοποιεί και τις παράνομες πρακτικές. Επιπλέον, η ανάπτυξη των

ελληνικών πόλεων στηρίζεται σε μια παραδοσιακή αγροτική κουλτούρα η οποία στρέφεται γύρω από την πολιτισμική αξία της ιδιόκτητης αγροτικής γης και η οποία μεταφέρεται στον αστικό χώρο όπου μεταμορφώνεται νοητικά και πραγματικά η αγροτική γη και η ιδιοκτησία της σε ιδιοκτησία οικοπέδων, μονοκατοικιών και διαμερισμάτων. Στο ίδιο πλαίσιο οι παράνομες πρακτικές νομιμοποιούνται ως κοινωνικά επιτρεπτές, έχοντας ως απώτερο στόχο την απόκτηση ακινήτων για την οικογένεια.

Σχετικά με το πολιτικό πλαίσιο της αστικής ανάπτυξης η υποστήριξη του μεταπολεμικού μοντέλου αστικής ανάπτυξης περιλαμβάνει την κρατική ανοχή όσον αφορά την καταπάτηση δημόσιας γης, την εκπόνηση ιδιωτικών ρυμοτομικών σχεδίων, την κατασκευή αυθαιρέτων και την κοινωνική νομιμοποίησή τους. Επίσης, ένταξη - «τακτοποίηση» αυτών των ρυμοτομικών σχεδίων και αυθαιρέτων οικισμών, δηλαδή τη νομιμοποίησή τους. Ακόμη, την εκ των υστέρων πολεοδομική ρύθμιση αυτών των οικισμών μετά από την ένταξή τους στο πολεοδομικό σχέδιο, που σημαίνει κατασκευή τεχνικών υποδομών και την εγκατάσταση της κοινωνικής υποδομής (εκπαιδευτήρια, μονάδες υγείας, αθλητισμού κλπ.). Επιπλέον, τη γενική υποστήριξη της μικρής ιδιοκτησίας και τέλος διάθεση περιορισμένων, εν σχέση με τις απαιτήσεις, πόρων για αστικές δομές μεταφοράς κάτι που επιβάρυνε τις ελληνικές πόλεις με ένα ιδιαίτερο φορτίο ατμοσφαιρικής ρύπανσης γιατί έδωσε προτεραιότητα στην μετακίνηση με Ι.Χ.

Ως αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν η μεγάλη κοινωνική κατανομή της ιδιοκτησίας γης και ακινήτων, η ποικιλία στην οργάνωση του χώρου λόγω της ανάμειξης των χρήσεων γης, η αποφυγή μεγάλων συγκροτημάτων λαϊκής κατοικίας (όπως κτίστηκαν στη δυτική Ευρώπη), η λύση του μεταπολεμικού στεγαστικού προβλήματος μέσω της μικρής ιδιοκτησίας

και τέλος, ο κατασκευαστικός τομέας λειτούργησε ως «ατμομηχανή» της ελληνικής οικονομίας.

Στις επιπτώσεις του μεταπολεμικού ελληνικού μοντέλου αστικής ανάπτυξης για το δομημένο και φυσικό περιβάλλον σημειώνονται: η αισθητική και κοινωνική υποβάθμιση των αστικών κέντρων λόγω απώλειας παραδοσιακών κτιρίων που αφήνουν τη θέση τους σε ομοίομορφες πολυκατοικίες χαμηλής αρχιτεκτονικής αξίας. Ακόμη, η κακή ποιότητα του ρυμοτομικού σχεδίου σε όλα τα επίπεδα της αστικής λειτουργίας, που συνδυάστηκε με τα κυκλοφοριακά προβλήματα και τις γνωστές επιπτώσεις της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, της κατάληψης δημόσιου χώρου και εν τέλει υποβάθμιση της ποιότητας ζωής.

Στα περίχωρα των ελληνικών πόλεων, παρατηρούμε την εκτεταμένη επέκταση του πολεοδομικού χώρου, τη διασπορά μικρών οικισμών και ακόμα κτισμάτων στην ύπαιθρο και τη χαμηλή πυκνότητα δόμησης. Όλα αυτά συμβάλλουν στην αύξηση των μετακινήσεων με Ι.Χ. αλλά και την ποιοτική υποβάθμιση του τοπίου.

Οι παραπάνω συνθήκες σε συνδυασμό με την ελάχιστη επένδυση δημόσιων πόρων σε τεχνικές υποδομές έχουν επίσης περιβαλλοντικές επιπτώσεις και σπατάλη φυσικών πόρων και ενέργειας. Απαιτείται η συντήρηση και ανανέωση των δικτύων, δημιουργία μονάδων επεξεργασίας και υποστήριξη της δημόσιας συγκοινωνίας με στόχο τη μείωση των απωλειών πόρων και ενέργειας, της ατμοσφαιρικής ρύπανσης και της μόλυνσης του περιβάλλοντος.

Ζητήματα πολεοδομίας και περιβάλλοντος την Ελλάδα μετά το

Μετά το Β ΠΠ η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων ακολούθησε ένα διαφορετικό μοντέλο από την ανάπτυξη των πόλεων της δυτικής Ευρώπης [σχετικά με το κοινωνικό, πολιτισμικό, οικονομικό και πολιτικό υπόβαθρο της αστικής ανάπτυξης, όπως έχει προαναφερθεί].

Υποβάθμιση (αισθητική) των αστικών κέντρων λόγω απώλειας ‘παραδοσιακών’ κτιρίων. Η κατεδάφισή τους δεν σημαίνει μόνο την αισθητική υποβάθμιση των αστικών κέντρων και την απώλεια πολιτισμικής κληρονομιάς, αλλά μεσοπρόθεσμα και την κοινωνική υποβάθμιση περιοχών των αστικών κέντρων. Αρνητικές, επιπλέον, επιπτώσεις και σχετικά με τους αειφορικούς στόχους της μείωσης των εισροών και εκροών ύλης και ενέργειας. Μεγάλη σπατάλη οικοδομικών υλικών και ενέργειας λόγω κατεδάφισης παλαιών και κατασκευής νέων κτιρίων. Στόχος της αειφορικής διαχείρισης του παραδοσιακού κτιριακού αποθέματος πρέπει να είναι η συντήρηση και η ανακύκλωση της χρήσης του.

Κακή ποιότητα του ρυμοτομικού σχεδίου σε όλα τα επίπεδα της αστικής λειτουργίας. Η χαμηλή επιβάρυνση των ιδιωτών ακινήτων και αστικής γης και των δημόσιων κονδυλίων οδήγησε μεταξύ άλλων σε κυκλοφοριακά προβλήματα με τις γνωστές επιπτώσεις στην ποιότητα ζωής στα αστικά κέντρα, σε μια γενική έλλειψη δημόσιου χώρου και χώρων πρασίνου, που επίσης αποτελεί αιτία της υποβάθμισης της ποιότητας ζωής και συμβάλει στην ατμοσφαιρική ρύπανση. Στα περίχωρα των ελληνικών πόλεων μεγάλη σπατάλη και ποιοτική υποβάθμιση της γης.

Η μέχρι τώρα ελάχιστη επένδυση δημόσιων πόρων σε τεχνικές υποδομές έχει περιβαλλοντικές επιπτώσεις. Οι χρόνιες ελλείψεις συμβάλλουν αισθητά στη ρύπανση του περιβάλλοντος και στη σπατάλη φυσικών πόρων και ενέργειας.

Το μοντέλο αστικής ανάπτυξης στη μεταπολεμική Ελλάδα λειτούργησε και εξελίχθηκε πάνω σε μια βάση και μια αρχή: την κατανάλωση του φυσικού κεφαλαίου. Τα στεγαστικά, πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα της ελληνικής κοινωνίας μετά το Β ΠΠ λύθηκαν σε μεγάλο βαθμό μέσω της ανεμπόδιστης κατανάλωσης φυσικών πόρων (γη, φυσικά τοπία, πρώτες ύλες). Η κατανάλωση ενέργειας μεγιστοποιείται [ο δείκτης «ενεργειακής έντασης» στην Ελλάδα, σε σύγκριση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες, είναι από τους υψηλότερους (Μπεριάτος 2000: 82)]

Ανάγκη για αειφορική ανάπτυξη και διαχείριση [σύμφωνα με τη φέρουσα ικανότητα της φύσης, τα περιβαλλοντικά χαρακτηριστικά των περιοχών και τη χωρική ενότητα πόλης και υπαίθρου]. Η αειφορική ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων σημαίνει τη σύγκρουση με το μεταπολεμικό μοντέλο αστικής ανάπτυξης.

Αειφορικός σχεδιασμός πόλεων: μια αντίληψη που συνδέει το δομημένο και το φυσικό περιβάλλον, την πόλη και την ύπαιθρο τουλάχιστον γύρω από τα μεγάλα αστικά συγκροτήματα. Στοιχεία του αειφορικού σχεδιασμού: η συντήρηση και επαναχρησιμοποίηση κτιρίων, η βελτίωση των δημόσιων συγκοινωνιών, η εξοικονόμηση ενέργειας.

Στο 6^ο Πρόγραμμα Πλαίσιο για Έρευνα και Ανάπτυξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με τη χρήση της αστικής γης, υπήρξε η παραδοχή πως η χρήση της γης έχει μεγάλες επιπτώσεις στο περιβάλλον και λανθασμένες αποφάσεις μπορούν να οδηγήσουν στην καταστροφή τοπίων.

Ο αειφορικός χωροταξικός και πολεοδομικός σχεδιασμός πρέπει να έχει τρεις βασικούς στόχους: την προστασία περιοχών με πολιτισμική αξία, (προστασία των μνημείων της φύσης και των τοπίων ιδιαίτερου φυσικού κάλλους), βελτίωση των αστικών πολεοδομικών ιστών, βελτιστοποίηση της επάρκειας της ενέργειας και της συγκοινωνίας.

Έως πρόσφατα τα περίχωρα των πόλεων, και η περιαστική ύπαιθρος δεν υπήρξαν αντικείμενο του σχεδιασμού. Πλέον, με την εξάπλωση των

πόλεων στην ύπαιθρο και την ανάπτυξη της νέας οικολογική αντίληψης της πόλης που την ορίζει ως οικοσύστημα, η προσέγγιση άλλαξε. Οι πόλεις δεν μπορούν και δεν πρέπει να καθορίζουν την ταυτότητά τους σε αντίθεση με την ύπαιθρο ή τη φύση καθώς δεν αποτελούν ξεχωριστές χωρικές-δομικές και οικολογικές ενότητες, ενώ ο σχεδιασμός τους πρέπει να περιλαμβάνει τη σχέση τους με την ύπαιθρο.

Η αειφορική ανάπτυξη των πόλεων απαιτεί μια ενιαία θεώρηση του χώρου και μια ενιαία χάραξη της πολεοδομικής, χωροταξικής και περιβαλλοντικής πολιτικής. Προκύπτει, λοιπόν, η ανάγκη ενός ευρύτερου σχεδιασμού και δημιουργία «πράσινων ζωνών» που συνδέουν το κέντρο με την περιφέρεια. Σε υφιστάμενους ‘παραδοσιακούς’ πολεοδομικούς σχεδιασμούς, αειφορική ανάπτυξη σημαίνει βελτιστοποίηση του αστικού πολεοδομικού ιστού, περιορισμός σπατάλης ύλης και ενέργειας, ώθηση στη δημιουργία και χρήση υποδομών ΜΜΜ κλπ.